

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso teisės katedra**

Vytauto Švetkausko,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studento

Magistrinis darbas

BENDROJI JUNG TINĖ SUTUOKTINIŲ NUOSAVYBĖ
(Joint community property of the spouses)

Vadovas: asist. Saulius Aviža

Recenzentas: doc. dr. Algirdas Taminskas

Vilnius 2006

Turinys

Įvadas.....	2 psl.
1. Bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės sąvoka, objektas, subjektai turinys.....	5 psl.
2. Sutuoktinių turtui taikomas teisinis režimas.....	9 psl.
2.1. Įstatymų ir sutarties nustatyti sutuoktinių turto teisiniai režimai.....	9 psl.
2.2. Įstatymų nustatyto sutuoktinių turto teisinio režimo samprata.....	10 psl.
2.3. Įstatymų nustatyto sutuoktinių turto teisinio režimo rūšys	17 psl.
3. Bendrajai jungtinei sutuoktinių nuosavybei priskirtinas turtas:	
3.1. Turtas įgytas po santuokos sudarymo abiejų sutuoktinių ar vieno jų vardu.....	19 psl.
3.2. Pajamos ir vaisiai, gauti iš sutuoktinio asmenine nuosavybe esančio turto.....	21 psl.
3.3. Pajamos, gautos iš abiejų sutuoktinių bendros veiklos, ir pajamos, gautos iš vieno sutuoktinio veiklos.....	22 psl.
3.4. Įmonė ir iš jos veiklos gaunamos pajamos.....	23 psl.
3.5. Pajamos, gautos po santuokos sudarymo iš sutuoktinių ar vieno jų darbinės ar intelektinės veiklos, dividendai, taip pat pensijos, pašalpos bei kitokios išmokos.....	26 psl.
3.6. Turto pripažinimas bendrąja jungtine nuosavybe.....	30 psl.
4. Turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, valdymas, naudojimas ir disponavimas juo. Teorija ir praktika.....	34 psl.
5. Bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pabaiga.....	42 psl.
Išvados.....	54 psl.
Literatūros sąrašas.....	57 psl.
Santrauka.....	60 psl.

Ivadas

Temos aktualumas. Nuosavybė, kaip teisinė kategorija, visais laikais buvo pripažįstama kaip asmenų teisių ir laisvių ekonominis pagrindas, visos visuomenės gyvavimo garantas. Nuosavybės teisė ypatingai svarbi ir sutuoktinių turtinių santykių srityje. 2001 m. liepos m. 01 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – Civilinis kodeksas) įtvirtino esminius pakeitimus sutuoktinių turtinių santykių srityje. Prieš tai galiojusiam Santuokos ir Šeimos kodekse sutuoktiniams nebuvo suteikta galimybė pasirinkti santuokos metu įgytam turtui taikytiną teisinį režimą, tačiau Civiliniame kodekse, remiantis vedybų sutarties institutu, sutuoktiniams jau atsirado galimybė patiems nuspręsti, ar santuokos metu įgytas turtas yra bendroji jungtinė abiejų sutuoktinių nuosavybė, ar asmeninė ją įgijusio sutuoktinio nuosavybė. Tad naujasis Civilinis kodeksas įtvirtino du gerai žinomus kitose valstybėse sutuoktinių turto teisinius režimus: įstatymų nustatytą ir sutartimi nustatytą. Atsižvelgiant į tai, kad bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisinis režimas sutuoktinių turtiniuose santykiuose yra dominuojantis, bei į tai, kad bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės institutas laikomas optimaliausiu ir labiausiai atitinkančiu Lietuvos ekonominio ir socialinio gyvenimo realijas, padeda užtikrinti kito sutuoktinio teises ir interesus, tinkamas bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės normų suvokimas yra itin svarbus ir reikšmingas teorijai, praktikai, o ypatingai pačių sutuoktinių, šeimos teisėms ir interesams. Temos aktualumą lemia ir tai, kad tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje šios temos problematika nėra išsamiai aptarta. Taigi šio darbo aktualumas teorijoje ir praktikoje - akivaizdus.

Darbo originalumas. Būtų neteisinga teigti, kad bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės institutas Lietuvoje apskritai nebuvo analizuojamas, tačiau tiriamųjų, mokslinių darbų, skirtų išsamesnei bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės analizei praktiškai nėra. Taip pat reikia pažymėti, kad ši tema yra pakankamai nauja ir civilinės teisės mokslo teorijoje ir praktikoje nėra plačiai tyrinėjama. Bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės institutas paprastai analizuojamas moksliniuose leidiniuose, skirtuose labiau atskleisti šeimos teisės normas, tik tiek, kiek tai reikalinga šeimos teisės studijoms, detaliau nesigilinant į bendrosios jungtinės nuosavybės ypatumus.

Šiuo atveju pažymėtinas prof. habil. dr. Pranciškaus Stanislavo Vitkevičiaus straipsnis teisės žurnale „Justitia“ tema „Bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pasibaigimas“¹ bei to paties autoriaus leidinys „Šeimos narių tarpusavio teisiniai santykiai“². Lietuvos teisės mokslininkai ir praktikai nėra atlikę nuodugnesnės mokslinės analizės, nėra monografinio pobūdžio darbų, kuriuose išimtinai būtų nagrinėjama bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė.

Taip pat pastebėtina, kad užsienio autoriai nagrinėja atskirus šeimos teisės institutus, tačiau mokslinių darbų išimtinai tema bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė surasti nepavyko. Todėl bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės analizė yra aktuali tiek doktrinai, tiek praktikai. Šios priežastys ir nulėmė tokios magistrinio darbo temos pasirinkimą.

Darbo tikslai ir tyrimo objektas. Šiame magistriniame darbe siekiama teoriniu ir praktiniu aspektu kiek galima išsamiau atskleisti bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės sampratą, jos atsiradimo momentą, turto, laikomo bendrąja jungtine nuosavybe, valdymo, naudojimo, disponavimo juo tvarką, bendrosios jungtinės nuosavybės pabaigą, su tuo susijusias problemas bei galimas jų sprendimo tendencijas. Taip pat siekiama atlikti teisinį tyrimą siekiant nustatyti ar nesant tarp sutuoktinių vedybų sutarties, gali būti netaikomas įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas, o turtas gali būti įgyjamas asmeninėje sutuoktinių nuosavybėje. Todėl darbe nebus nagrinėjamos procesinės teisės normos, reglamentuojančios santuokos nutraukimą, bendrų sutuoktinių prievolių sampratą, mažiau dėmesio skiriama sandorių, sudarytų be kito sutuoktinio sutikimo, pripažinimo negaliojančiais.

Pagrindinis dėmesys skiriamas Civilinio kodekso normoms, įtvirtinančioms bendrosios jungtinės nuosavybės aspektus, šių teisės normų aiškinimo ir taikymo praktikai Lietuvos Aukščiausiajame teisme, taip pat pateikiamos tam tikrų užsienio teisės teoretikų bei Lietuvos autorių nuomonės šioje srityje. Taip pat esminiai temos aspektai yra lyginami su kitų valstybių įstatymais.

Tyrimo metodai. Temos tinkamai analizei atlikti pasitelkiami lyginamasis, teleologinis, sisteminis, loginis teisės aiškinimo metodai. Plačiausiai taikomi sisteminis ir loginis metodai. Lyginamasis metodas naudojamas aptariant bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisinį režimą, jo rūšis, ypatumus, turto, preziumuojamo esant

¹ VITKEVIČIUS, Pranciškus Stanislavas. Bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pasibaigimas: Justitia 2004 Nr. 5 (53);

² VITKEVIČIUS, Pranciškus Stanislavas. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai Vilnius: Justitia 2006;

bendrają jungtinę nuosavybę, rūšis. Šioje darbo dalyje aptariamos Rusijos, Vokietijos atitinkamai šeimos ar civiliniuose kodeksuose įtvirtintos teisės normos, principai.

Teleologinis metodas darbe taikomas atskleidžiant teisės normų, reglamentuojančių bendrąją jungtinę nuosavybę, tikslus, įstatymų leidėjo ketinimus. Loginis metodas pasitelktas apibendrinant darbe aptartą medžiagą, išsakytą poziciją, nuomonę, taip pat aiškinant teisės normų turinį bei išvadoms suformuluoti.

1. Bendrosios jungtinių sutuoktinių nuosavybės teisės sąvoka, objektas, subjektai turinys

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, aukščiausią teisinę galią turinčiame pagrindiniame šalies įstatyme, 46 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva“. Iš to galima daryti išvadą, kad nuosavybės teisiniai santykiai sudaro valstybės ekonominį pagrindą, todėl šie santykiai yra vienas iš svarbiausių nuosavybės teisės objektų, savo svarba itin reikšmingą vaidmenį atliekantys ir šeimos, kaip asmenų sąjungos, santykiuose. Nuosavybės teisė sudaro tinkamo šeimos gyvenimo, vystymosi pagrindą.

Civilinio kodekso 4.92 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės teisę į bendrąją nuosavybę nustato šio kodekso trečios knygos normos, tačiau nei trečioje knygoje, nei kituose įstatymuose bendrosios jungtinių sutuoktinių nuosavybės teisės sąvoka nėra pateikiama. Civilinio kodekso 3.88 straipsnyje pateikiamas tik sąrašas turto, kuris priklausomai nuo įgijimo momento, turto pobūdžio, bei subjektų pripažįstamas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Remiantis sisteminiu Civilinio kodekso 4.37 straipsnio 1 dalies bei Civilinio kodekso 3.88 straipsnio aiškinimu, bendrąją jungtinę sutuoktinių nuosavybės teisę galima apibrėžti, kaip sutuoktinių teisė savo nuožiūra nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų valdyti, naudoti bendrosios jungtinių sutuoktinių nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti. Tai absoliuti sutuoktinių teisė, kuri gali būti suprantama subjektyviaja ir objektyviaja prasme. Bendrosios jungtinių sutuoktinių nuosavybės teisės absoliutumas reiškia, kad sutuoktinių turto valdymo, naudojimo, disponavimo teises atitinka visų kitų asmenų pasyvi pareiga susilaikyti nuo veiksmų, trukdančių sutuoktiniams šias teises įgyvendinti. Subjektyviaja prasme bendrosios jungtinių sutuoktinių nuosavybės teisė suprantama kaip sutuoktinių teisė savo nuožiūra, tačiau nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ar teisėtų interesų, valdyti, naudoti daiktą bei juo disponuoti. Objektyviaja prasme bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybės teisė apibūdinama kaip visuma teisės normų, reguliuojančių ekonominius santykius dėl daiktų valdymo, naudojimo bei disponavimo. Valdymo teisė – sutuoktinių teisė turėti daiktą, daryti jam fizinį ar kitokį poveikį. Naudojimosi teisė – tai sutuoktinių teisė gauti ir panaudoti daikto naudingąsias savybes šeimos poreikiams tenkinti. Disponavimo teisė – tai sutuoktinių teisė savo nuožiūra keisti daikto teisinį likimą ar teisinę jo padėtį sudarant įvairius sandorius.³

³ VITKEVIČIUS, Pranciškus Stanislavas. Šeimos narių turtingai teisiniai santykiai Vilnius: Justitia 2006;

Plačiau apie sutuoktiniams nuosavybės teise priklausančio turto valdymą, naudojimą, disponavimą rašoma šio darbo skirsnyje „Turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, valdymas, naudojimas ir disponavimas juo. Teorija ir praktika“, todėl šioje darbo dalyje apie tai plačiau nebus kalbama.

Teisė literatūroje žinomas bendrosios nuosavybės teisinių santykių skirstymas į vidinius ir išorinius. Toks skirstymas būdingas ir bendrai jungtinei sutuoktinių nuosavybei, kadangi turto savininkams esant sutuoktiniams neišvengiamai susiklosto ne tik išoriniai santykiai, t.y. santykiai tarp sutuoktinių ir visų trečiųjų asmenų, bet ir vidiniai santykiai dėl bendro turto valdymo, naudojimo, disponavimo tarp pačių sutuoktinių. Kad bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisinių santykių pagrindinį turinį ir esmę sudaro vidiniai santykiai, t.y. jų tarpusavio santykiai, o ne išoriniai santykiai, aiškiai matyti iš Civilinio kodekso trečios knygos nuostatų. Todėl kai kurių autorių darbuose aptinkama, kad tiek bendrosios dalinės, tiek bendrosios jungtinės nuosavybės teisinius santykius sudaro tik vidiniai santykiai dėl bendrai priklausančių daiktų valdymo naudojimo, disponavimo. Tačiau su šia pozicija negalima visiškai sutikti.

Negalima būtų teigti, kad bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė atsiranda sudarius santuoką, toks teiginys nėra teisingas ir logiškas, kadangi nuosavybės teisė, kaip daiktinė teisė, atsiranda bendrais Civilinio kodekso 4 knygoje numatytais pagrindais, kurių pavyzdinis sąrašas pateikiamas Civilinio kodekso 4.47 straipsnyje. Kad turtas būtų pripažintas bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe būtini šiame straipsnyje ar kituose įstatymuose nustatyti pagrindai, taip pat būtinas dar vienas juridinis faktas, t.y. turtas, įgyjamas minėtais pagrindais, turi būti įgytas asmenims esant santuokoje. Tad santuoka yra esminis kriterijus, kuris lemia, kad santuokos metu įgytam turtui būtų taikomos ne tik daiktinės teisės normos, bet taip pat pradeda veikti ir šeimos teisės normos, t.y. turtui taikoma speciali Civilinio kodekso trečioje knygoje nustatyta turto valdymo, naudojimo bei disponavimo tvarka, taip pat specifiniai bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pabaigos pagrindai.

Teisės doktrinoje sutinkama nuomonė, kad šeimos teisėje sąvoka turtas vartojama daikto ar daiktų prasme (kilnojamieji, nekilnojamieji, dalieji, nedalieji)⁴. Tai yra turto sąvoka siauruoju požiūriu. Su šia pozicija negalima visiškai sutikti, kadangi pagal Civilinio kodekso 3.84 straipsnį šeimos turtu laikomi ne tik daiktai, bet ir turtinės teisės, nes to paties straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad šeimos turtu taip pat pripažįstama teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa, t.y. gyvenamosios patalpos nuomos ar panaudos

⁴ VITKEVIČIUS, Pranciškus Stanislavas. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai Vilnius: Justitia 2006;

teisė. Todėl pagrįstai galima teigti, kad bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės objektu gali būti laikomi ne tik daiktai, bet ir kitas turtas, t.y. turtas plačiuoju požiūriu. Teisės doktrinoje sąvoka turtas plačiuoju požiūriu reiškia daiktus, turtines teises, turtines pareigas, taip pat pinigus.⁵ Pavyzdžiui, bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe bus pripažįstama sutuoktinių teisė reikalauti išmokėti dividendus, draudimo išmoką ir kita.

Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.7 straipsnyje pateikiama santuokos sąvoka: santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius, taip pat minėto straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad vyras ir moteris įstatymų nustatyta tvarka įregistruotą santuoką, yra sutuoktiniai. Santuokos sudarymo pagrindu įgiję specifinį sutuoktinių teisinį statusą, sutuoktiniai kartu įgyja ir atitinkamas neturtines ir turtines teises ir pareigas, numatytas Civilinio kodekso trečioje knygoje. Iš minėtų teisės normų logiškai seka, kad bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisinių santykių subjektais, skirtingai nuo nuosavybės teisės, kurios subjektais pagal bendrą taisyklę gali būti visi asmenys (su tam tikromis išimtimis), gali būti tik asmenys, įstatymų nustatyta tvarka sudarę ir įregistruotą santuoką (sutuoktiniai) (angl. spouses). Todėl faktiniai santuokiniai santykiai be įstatymų nustatyta tvarka atliktos santuokos registracijos civilinės metrikacijos įstaigoje, nesukuria pagrindo jų įgytam turtui taikyti bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisinio režimo. Taip pat reikia atsižvelgti į tai, kad pagal Civilinio kodekso 3.17 straipsnį draudžiama tuoktis tėvams su vaikais, seneliams su vaikaičiais, pusbroliams su pusseserėmis, dėdėms su dukterėčioms, tetoms su sūnėnais, tad šie subjektai taip pat negali būti bendrosios jungtinės nuosavybės teisinių santykių subjektais. Tokia taisyklė yra imperatyvi, tad šalys neturi galimybės jos pakeisti. Todėl skirtingai negu bendrosios dalinės nuosavybės santykiuose, bendrosios jungtinės nuosavybės teisės teisinių santykių dalyviais gali būti tik apibrėžtas asmenų ratas. Taip pat lyginamoji šio instituto analizė leidžia teigti, kad kitose valstybėse bendrosios jungtinės nuosavybės teisinis režimas taikomas ne tik asmenims įregistravus santuoką, pavyzdžiui, Ukrainos Šeimos kodekso 74 straipsnyje numatyta, kad įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas taikomas nepriklausomai nuo to, ar santuoka įregistruota ar ne. Bendrajai jungtinei nuosavybei būdinga yra tai, kaip nurodyta Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 3 dalyje, turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, savininkai viešame registre turi būti nurodyti abu sutuoktiniai, t.y. abu nuosavybės teisinių santykių subjektai. Tokios įstatymo

⁵ *Civilinė teisė*: vadovėlis. Kaunas: 1997.

nuostatos prasmė bei jos nesilaikymo teisinės pasekmės plačiau aiškinamos darbo dalyje „Įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas“.

Reikia pažymėti, kad sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės teisinius santykius reglamentuoja ne tik Civilinio kodekso trečios knygos normos, kurios, reikia pripažinti, yra pagrindinis šių turtinių santykių šaltinis, tačiau atsižvelgiant į tai, kad sutuoktiniams santuokos metu įgytas turtas gali priklausyti ir bendrosios dalinės nuosavybės teise, tuo pačiu atitinkama dalis bendroje dalinėje nuosavybėje priklauso kiekvienam iš jų asmeninės nuosavybės teise, šiais atvejais sutuoktinių nuosavybės teisinius santykius reglamentuoja ne Civilinio kodekso trečios knygos normos, bet ir Civilinio kodekso ketvirtos knygos normos, reglamentuojančios nuosavybės teisinius santykius.

Pažymėtina, kad romėnų teisėje sutuoktinių turto teisinis reglamentavimas skyrėsi priklausomai nuo to, kokia tvarka buvo sudaroma santuoka: esant santuokai cum manu, sutuoktinės turtas, tiek įgytas iki santuokos, tiek santuokos metu, atitekdavo vyro nuosavybėn, o esant santuokai sine manu, sutuoktinės iki santuokos įgytas turtas ir po santuokos sudarymo likdavo jos nuosavybėn. Apibendrintai galima pasakyti, kad romėnų teisėje bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisinis režimas nebuvo žinomas, tačiau tam tikrų bruožų galima rasti, pavyzdžiui, vėlesniu laikotarpiu vyrui jau buvo uždrausta perleisti žmonai priklausantį nekilnojamąjį turtą be jos sutikimo. Šitaip buvo siekiama apginti sutuoktinės interesus.⁶

⁶ NEKROŠIUS I, NEKROŠIUS V, VĖLYVIS S. Romėnų teisė. Vilnius: 1999.

2. SUTUOKTINIŲ TURTUI TAIKOMAS TEISINIS REŽIMAS

2.1. Įstatymų ar sutarties nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas

Sutuoktinių turtinių santykių reglamentavimas naujajame Civiliniame kodekse gerokai išsiplėtė lyginant su prieš tai galiojusiu Lietuvos Respublikos Santuokos ir Šeimos kodeksu (toliau - SŠK). Naujasis Civilinis kodeksas Lietuvos Respublikos šeimos teisėje įnešė naują institutą, suteikiantį sutuoktiniams teisę savo tarpusavio turtinius santykius sureguliuoti sutartimi, tai vedybų sutartis. Pagal vedybų sutartį nustatytą sutuoktinių turto teisinį režimą reglamentuoja Civilinio kodekso 3.101-3.108 straipsniai. Todėl šalia ilgą laiką buvusio įstatymų nustatyto sutuoktinių turto teisinio režimo atsirado ir pagal sutartį nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas. Siekiant atskleisti darbe užsibrėžtus tikslus, būtina aptarti sutarties ir įstatymo nustato sutuoktinių turto teisinio režimo santykį. Kaip minėta, pagal sutartis nustatyto sutuoktinių turto teisinį režimą reglamentuoja vedybų sutarties institutas, kuriuo įgyvendinamas vienas iš svarbiausių sutarčių teisės principų - sutarties laisvė. Sutarčių laisvės principas čia turėtų būti suprantamas, kaip sutuoktinių teisė bet kuriuo metu atsisakyti įstatymų nustatyto bendrosios junginės sutuoktinių nuosavybės jų turtui teisinio režimo bei savo nuožiūra, kiek tai neprieštarauja įstatymui, pasirinkti norimas turto teisinio režimo rūšis:

a) turto visiško bendrumo teisinis režimas, kuris reiškia, kad turtas, kiekvieno sutuoktinio įgytas iki santuokos ir esantis asmeninė jo nuosavybė, įregistravus santuoką tampa bendrąja jungtine abiejų sutuoktinių nuosavybe;

b) turto visiško atskirumo teisinis režimas, kuris iš esmės lemia įstatymų nustato turto teisinio režimo netaikymą, ir reiškia, kad turtas, sutuoktinių įgytas tiek iki santuokos, tiek gyvenant susituokus, yra asmeninė kiekvieno sutuoktinio nuosavybė;

c) bendrosios dalinės nuosavybės sutuoktinių teisinis režimas, kuris reiškia, kad sutuoktinių turtas, įgytas susituokus yra bendroji dalinė sutuoktinių nuosavybė.

Įstatymų leidėjas Civilinio kodekso 3.82 straipsnyje nurodo, kad jeigu sutuoktiniai nėra sudarę vedybų sutarties, jų turtui taikomas įstatymų nustatytas turto teisinis režimas. Tai reiškia, kad pagrindinis kriterijus nustatant, kokį sutuoktinių turto teisinį režimą taikyti, t.y. ar įstatymų nustatytą bendrosios junginės nuosavybės ar sutartimi nustatytą sutartinį teisinį režimą, yra sutuoktinių susitarimas - vedybų sutartis. Nustačius, kad sutuoktiniai yra sudarę vedybų sutartį, įstatymo nustatyto sutuoktinių turto teisinio režimo, tuo pačiu ir bendrosios junginės sutuoktinių nuosavybės, prezumpcija

yra paneigiama. Tačiau vedybų sutarties sudarymo faktas ne visada reiškia besąlygišką įstatymų nustatyto sutuoktinių turto teisinio režimo netaikymą, kadangi pagal Civilinio kodekso 3.104 straipsnio 2 dalį sutuoktiniai gali vedybų sutartimi numatyti, kad sutartimi nustatytas turto teisinis režimas bus taikomas ne visam sutuoktinių turtui, o tam tikrai jo daliai ar konkrečiam daiktui (pvz. santuokos metu įgyti automobiliai yra kiekvieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė arba nekilnojamasis turtas yra kiekvieno iš sutuoktinių asmeninė nuosavybė). Šiuo atveju tai sutuoktinių turto daliai, kuri nepatenka į vedybų sutarties reguliavimo sritį, pilna apimtimi bus taikytinas įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas, kadangi vedybų sutartyje neapdoro turto įstatymų nustatyto režimo prezumpcija sutuoktinių nėra paneigta. Tad galima daryti pagrįstą išvadą, kad vyrui ir moteriai esant santuokoje jų turto teisinis režimas gali būti trijų pakopų (rūšių):

- a) įstatymo nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas;
- b) sutarties nustatytas teisinis režimas;
- c) mišrusis, t.y. įstatymų ir sutarties nustatytas sutuoktinių teisinis režimas.

Reikia pažymėti, kad vedybų sutarties sudarymas nėra sutuoktinių pareiga, tad nesudarydami vedybų sutarties sutuoktiniai kartu privalo prisiimti ir tokio neveikimo teisinius padarinius – nesudarius vedybų sutarties, jų turto teisinis režimas bus nustatomas pagal imperatyvias Civilinio kodekso normas, reglamentuojančias sutuoktinių turto teisinį režimą pagal įstatymą (3.82 straipsnis). Tai reiškia, kad tarp sutuoktinių nesant sudarytos vedybų sutarties, preziumuojama, kad visas santuokos metu sutuoktinių įgytas turtas yra bendroji jungtinė abiejų sutuoktinių nuosavybė (CK 3.87 straipsnio 1 dalis). Įstatymų leidėjas įtvirtindamas aukščiau paminėtą sutuoktinių turto teisinio režimo sistemą siekia užtikrinti sutuoktinių interesus, jų santykių stabilumą. Tik patys sutuoktiniai laisva valia remdamiesi sutarčių laisvės principu gali apsispręsti, kuri turto teisinį režimą pasirinkti. Atsižvelgiant į tai, kad magistrinio darbo tikslas yra išanalizuoti bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės sampratą, bei į tai, kad bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė būdinga įstatymų nustatytam turto teisiniui režimui, toliau magistriniame darbe pagrindinis dėmesys bus skiriamas būtent šio, bendrąją jungtinę sutuoktinių nuosavybę nustatančio teisinio režimo analizei.

2.2. Įstatymų nustatyto sutuoktinių turto teisinio režimo samprata

Civilinio kodekso 3.87 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas reiškia, kad turtas, sutuoktinių įgytas po santuokos sudarymo, yra jų bendroji jungtinė nuosavybė. Iš minėtos teisės normos turinio galima

teigti, kad įstatymų leidėjo nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas reiškia būtent bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisinį režimą. Šios normos tinkamam veikimui užtikrinti Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad preziumuojama, jog turtas yra sutuoktinių bendroji jungtinė nuosavybė, kol nėra įrodyta, kad turtas yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė, t.y. kol minėta bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės prezumpcija nėra paneigta. Analogiška nuostata taip pat įtvirtinta ir Vokietijos Civilinio kodekso 1415 straipsnyje.⁷ Civiliniame kodekse įtvirtinta sutuoktinių santuokos metu įgyto turto bendrosios jungtinės nuosavybės teisės prezumpcija turi labai svarbią reikšmę ne tik užtikrinant sutuoktinių, šeimos interesus, bet taip pat svarbi ir materialinės bei procesinės teisės požiūriu šiais aspektais:

a) sutuoktinis, teigiantis, kad tam tikras turtas, įgytas sutuoktiniams gyvenant santuokoje, yra bendroji jungtinė jų abiejų nuosavybė, neprivalo šio teiginio įrodinėti, nes ši aplinkybė yra preziumuojama pagal įstatymą;

b) sutuoktinis, teigiantis, kad tam tikras turtas įgytas po santuokos sudarymo nėra bendroji jungtinė abiejų sutuoktinių nuosavybė, o tik jo asmeninė nuosavybė, privalo šį teiginį įrodyti (Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 2 d.). Todėl Civilinio kodekso 3.87 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės prezumpcija yra nuginkijama. Tačiau Civilinio kodekso 3.89 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad faktas, jog tam tikras santuokos metu įgytas turtas priklauso asmeninei vieno sutuoktinio nuosavybei, gali būti įrodytas tik leistiniais rašytiniais įrodymais, išskyrus atvejus, kai įstatymas leidžia liudytojų parodymus arba to turto prigimtis ir pobūdis patys savaime įrodo, kad turtas yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė. Tai, kad bendrosios jungtinės nuosavybės prezumpcija gali būti nugincyta leistinomis įrodinėjimo priemonėmis vienoje iš bylų yra pažymėjęs ir Lietuvos Aukščiausiasis teismas;⁸

c) tam, kad tam tikrą turto, įgyto po santuokos sudarymo, nelaikyti priklausančiu sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise, reikalinga tiesioginė įstatymo nuostata. Tai reiškia, kad visas turtas, įgytas po santuokos sudarymo yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, nors jis Civilinio kodekso 3.88 straipsnyje ir nebūtų nurodytas. Todėl negalima teigti, kad Civilinio kodekso 3.88 straipsnis pateikia išsamų sąrašą turo, kuris laikomas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe (numerus clausus). Minėtame straipsnyje išvardintas turto sąrašas yra neišsamus, pavyzdinis, o jį

⁷ Burgerliches Gesetzbuch. 2005 m. birželio 01 d.

⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Aridona Zopelienė v Žydrūnas Zopelis, Nr. 3K-3-579/2002;

detalizuoti ir konkretizuoti turi teismų praktika, kiti įstatymai. Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikos analizė parodė, kad ir teismų praktikoje bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe pripažįstamas ne tik Civilinio kodekso 3.88 straipsnyje numatytas turtas, tačiau apie tai plačiau bus kalbama darbo dalyje „Bendrajai jungtinei sutuoktinių nuosavybei priskirtinas turtas“.

Teismų praktikoje pasitaiko ginčų dėl bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės atsiradimo momento, t.y. nuo kada taikomas įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas: ar bendraja jungtine nuosavybe pripažįstamas turtas, įgytas nuo santuokos sudarymo bažnytine tvarka, ar nuo jos įregistravimo civilinės metrikacijos įstaigoje. Panašią bylą 2005 metais yra nagrinėjęs Lietuvos Aukščiausiasis teismas.⁹ Tarp šalių kilo ginčas nuo kurio momento įgytas turtas laikomas bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe: ar nuo bažnytinės santuokos sudarymo, ar nuo jos ištraukimo į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje dienos, kadangi viena iš šalių turtą įgijo sudarius santuoką bažnytine tvarka, tačiau iki jos įregistravimo civilinės metrikacijos įstaigoje momento. Šią bylą nagrinėjęs Lietuvos Aukščiausiasis teismas sistemiskai aiškino ir momentą, nuo kurio pati santuoka laikoma sudaryta. Motyvuojamojoje dalyje teismas nurodė, kad būtent nuo santuokos ištraukimo į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje dienos sutuoktinių įgytam turtui taikomas įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas (bendrosios jungtinės), o iki šio momento įgyto turto teisiniams režimams taikytinos Civilinio kodekso daiktinės teisės normos, reglamentuojančios bendrąją dalinę nuosavybę. Kartu teismas pažymėjo, kad privalomas bažnytinės santuokos ištraukimas į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje tuo pačiu yra ir sutuoktinių valios, gyvenant bažnytinėje santuokoje naudotis civilinių įstatymų garantuojamomis teisėmis ir pareigomis, įgyvendinimas. Tai reiškia, kad bažnytinės santuokos sudarymo fakto neįtraukimas į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, sutuoktinių turtiniams teisiniams santykiams nesukuria jokių teisinių pasekmių. Šioje nutartyje išreiškiama įdomi teismo pozicija, kurią norėčiau paminėti, dėl lygių dalių principo taikymo nustatant vieno iš sutuoktinių turto dalį bendroje dalinėje nuosavybėje. Teismas nurodė, kad šalių buvimas bažnytinėje santuokoje ir jos abiejų pripažinimas, t.y. vėlesnis jos ištraukimas į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, leidžia jų tarpusavio turtiniuose santykiuose nustatant dalį bendroje dalinėje nuosavybėje taikyti turto lygių dalių principą.

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 06 d. nutartis civilinėje byloje Regina Rožienė v Antanas Rožis, Nr. 3K-7-563/2005

Taip pat vertinant ar turtas įgytas santuokos metu, ar ne, ar jis yra asmeninė vieno sutuoktinio, ar bendroji jungtinė abiejų sutuoktinių nuosavybė, būtina atsižvelgti į tą aplinkybę, kad sutuoktinių santuokiniai santykiai (bendras ūkio tvarkymas ir kita) dažnai faktiškai nutrūksta žymiai anksčiau, nei teismine tvarka nutraukiama pati santuoka. Todėl jeigu sutuoktiniai ar sutuoktinis įrodo, kad jie nuo tam tikros datos kartu nebegyvena, nebeveda bendro ūkio, į šią aplinkybę privaloma atsižvelgti. Tokiais atvejais teismas galėtų pripažinti turtą, kurį sutuoktiniai įgijo faktiškai gyvendami skyrium, kiekvieno jų asmenine nuosavybe. Tačiau šie klausimai turi būti sprendžiami labai atsargiai ir atidžiai, kadangi faktiškai nutraukus bendrą santuokinį gyvenimą bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė lieka nepasidalinta (nes tokia pareiga sutuoktiniams įstatymuose nenumatyta), galimi atvejai, kad turtas, kurį sutuoktiniai įgyja faktiškai gyvendami skyrium, yra įgytas iš bendrų sutuoktinių lėšų, įgytų sutuoktiniams gyvenant santuokoje iki faktinio gyvenimo skyrium. Todėl konstatavus, kad po faktinio bendro sutuoktinių gyvenimo nutraukimo vieno iš sutuoktinių įgytas turtas yra jo asmeninė nuosavybė, būtų pažeistos ne tik kito sutuoktinio teisės bei interesai, bet ir imperatyvios teisės normos.

Kai kurie teisės mokslininkai teigia, kad įstatymų nustatyta sutuoktinių turto teisinį režimą reglamentuoja dispozityvios teisės normos, todėl galimi atvejai kai sutuoktiniai santuokos metu turtą įgyja asmeninės nuosavybės teise ir nesant vedybų sutarties.¹⁰ Su šia nuomone negalima visiškai sutikti, kadangi įstatymų leidėjo tikslai bei teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad Civilinio kodekso 3.87 straipsnio 1 dalies norma yra imperatyvi ir šalys jos negali pakeisti, t.y. sutuoktiniai po santuokos sudarymo bendrai įgydami turtą, jį įgyja tik bendrosios jungtinės nuosavybės teise, o jokios dalys turto įsigijimo metu negali būti nustatomas, išskyrus jeigu tarp sutuoktinių yra sudaryta vedybų sutartis. Tad sutuoktiniai santuokos metu įgytam turtui nusistatyti tarpusavio dalis gali tik turtą įgiję bendrosios jungtinės nuosavybės teise. Teismų praktikoje pasitaikydavo atvejų, kada po santuokos sudarymo momento sutuoktiniai įsigydami turtą, turto įsigijimo sutartyje nurodo, kad turtą įsigyja bendrojoje dalinėje nuosavybėje lygiomis dalimis (kiekvienas iš jų atitinkamą dalį asmeninės nuosavybės teise), ypačingai dažnai tokios sutartys buvo sudaromos pagal Lietuvos Respublikos Butų privatizavimo įstatymą. Nagrinėjant bylas teismams kilo klausimas ar sutuoktiniai įsigydami turtą sutartyje gali nurodyti, kad turtas įgyjamas bendros dalinės nuosavybės teise (atitinkama dalis įgyjama kiekvieno iš sutuoktinių asmeninės nuosavybės teise), ar tokia sutarties sąlyga neprieštarauja Civilinio kodekso 3.88 straipsnio pirmos dalies 1

¹⁰ Пчулинцева Л.М. Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации. Москва. 2002.

punkto imperatyviai teisės normai, numatančiai, kad turtas, įgytas po santuokos sudarymo abiejų sutuoktinių ar vieno jų vardu, yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, ir Civilinio kodekso 3.87 straipsnio 1 dalies nuostatai, kad turtas, sutuoktinių įgytas po santuokos sudarymo, yra jų bendroji jungtinė nuosavybė.¹¹ Šiose bylose teismai, remdamiesi Butų privatizavimo įstatymo 5 straipsniu, SŠK 21 straipsnio nuostatomis, konstatavo, kad buto pirkimo - pardavimo sutarties išlyga, numatanti, kad butą šalys įsigys lygiomis dalimis, negali būti aiškinama kaip reiškianti, kad butą sutuoktiniai įgijo bendrosios dalinės nuosavybės teise (kiekvienas iš atitinkamą dalį asmeninės nuosavybės teise). Teismai pabrėžė, kad SŠK 21 straipsnis nustatė, kad sutuoktiniai, gyvenantys santuokoje, bendrai įgyti turtą galėjo tik bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teise, o pasidalinti sutuoktiniai galėjo tik jau bendrosios jungtinės nuosavybės teise įgytą turtą, tad susitarimai dėl būsimo turto pasidalijimo pagal SŠK nebuvo galimi. Priešingas aiškinimas prieštarautų ne tik sutuoktinių susitarimui privatizuoti butą, bet ir imperatyvioms Butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio ir SŠK 21 straipsnio nuostatomis. Todėl ginčo buto pirkimo - pardavimo sutartis aiškintina vienareikšmiai, t.y. išlyga "lygiomis dalimis" reiškia, kad butas nupirktas bendrosios jungtinės nuosavybės teise, o tokia sutarties sąlyga yra niekinė. Taip pat pažymėtina, kad tokia įstatymo nuostata leidžia apsaugoti ne tik sutuoktinių, bet ir jų nepilnamečių vaikų interesus. Tad teismai, nagrinėdami bylas dėl turto padalijimo privalo į aukščiau pateiktus išaiškinimus atsižvelgti ir tokiomis sąlygomis įgyto turto padalijimo klausimas turi būti sprendžiamas bendra tvarka, laikantis lygių dalių principo. Tačiau aukščiau nurodyti apibendrinimai bei paaiškinimai nereiškia, kad negalimi tokie teisiniai santykiai, kai sutuoktiniams tam tikras turtas gyvenant santuokoje priklauso bendrosios dalinės nuosavybės teisė. Tokie atvejai gali atsirasti, kai sutuoktiniai turtą įsigys už savo asmenines lėšas, paveldėjimo atveju ir kita.

Lietuvos Aukščiausiasis teismas vienoje iš civilinių bylų yra padaręs svarbią išvadą, kad vadovaujantis Butų privatizavimo įstatymo 5 ir SŠK 21 straipsniais butai, sutuoktinių įsigyti pagal Butų privatizavimo įstatymą, turi būti pripažįstami bendrąja jungtine jų nuosavybe, nepriklausomai nuo to, ar jie įsigyti abiejų, ar tik vieno iš

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 03 d. nutartis civilinėje byloje *Elvyra Andriuškevičienė v Vitalius Andriuškevičius* Nr. 3K-3-1230/2001;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 02 d. nutartis civilinėje byloje *Tamara Michalčiuk v Viktoras Volodko* Nr. 3K-7-311/2002;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio 02 d. nutartis civilinėje byloje *Jelena Romaš v Stanislavas Romaš* Nr. 3K-3-449/2003;

sutuoktinių vardu, ir nuo to, kieno lėšomis buvo apmokėta įsigyjamo buto kaina, o ta aplinkybė, jog butas privatizuotas už vieno sutuoktinio asmenines lėšas, nesudaro pagrindo įsigytam turtui taikyti kitokį teisinį režimą.¹² Toks Butų privatizavimo įstatymo aiškinimas grindžiamas butų privatizavimo proceso šeimos teisės tikslais. Tai, kad turtas įgytas už asmenines vieno sutuoktinio lėšas, gali sudaryti pagrindą svarstyti klausimą dėl vieno sutuoktinio pareigos kompensuoti kitam sutuoktiniui dalį jo panaudotų asmeninių lėšų bendrajai jungtinei nuosavybei sukurti, kylančios iš draudimo nepagrįstai praturtėti kito asmens sąskaita. Apibendrinant išdėstyta reikia pažymėti, kad sutuoktiniai gali nepažeisdami Civilinio kodekso 3.53 straipsnyje įtvirtintų principų, pasidalinti tik bendrosios jungtinės nuosavybės teise įgytą turtą, bet jokia būdu ne jį įsigydami. Apie bendrąją jungtinę nuosavybės teise priklausančio turto padalijimą plačiau kalbama šio darbo dalyje „Bendrosios jungtinės nuosavybės pabaiga“.

Reikėtų pažymėti, kad Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 25 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Civilinio kodekso trečiosios knygos VI skyriaus antrojo skirsnio normos, susijusios su sutuoktinių turto pagal įstatymus nustatytu teisiniu režimu, taikomos nepriklausomai nuo turto įgijimo momento - iki ar po šio kodekso įsigaliojimo įgyjamas turtas. Todėl turto įgijimas po santuokos sudarymo yra esminis kriterijus įgytą turtą priskiriant prie bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės. Šiuo atveju, kaip minėta, santuoka pati savaime nėra pagrindas nuosavybės teisei atsirasti, nuosavybės teisė atsiranda bendrais įstatymų nustatytais pagrindais.

Pažymėtina, kad teismų praktika dar iki Civilinio kodekso įsigaliojimo pripažino, kad turtas, įgytas santuokos metu už vieno iš sutuoktinių lėšas, turėtas iki santuokos sudarymo, išlieka asmenine to sutuoktinio nuosavybe, jei sutuoktiniai nesusitarė kitaip, nepriklausomai nuo to, ar tas turtas naudojamas vieno iš sutuoktinių, ar bendroms sutuoktinių reikmėms.¹³ Taip pat reikia pažymėti, kad teisę į turtą, esantį bendrąją jungtinę nuosavybę turi abu sutuoktiniai nepriklausomai nuo jų asmeninio indėlio sukuriant bendrą turtą, pavyzdžiui, pagal sutuoktinių susitarimą vienas iš sutuoktinių nedirbo, o augino vaikus, tvarkė namų ūkį, arba negavo jokių pajamų dėl kitų svarbių priežasčių (pvz. ligos, mokymosi ir kt.).

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 02 d. nutartis civilinėje byloje *Tamara Michalčiuk v. Viktoras Volodko* Nr. 3K-7-311/2002;

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje *V. Karpičiūtė prieš E. Karpičienę*, bylos Nr. 3K-3-395/1999, kategorija 13.

Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, savininkais viešame registre turi būti nurodyti abu sutuoktiniai. Kai turtas įregistruotas tik vieno sutuoktinio vardu, jis pripažįstamas kaip bendroji jungtinė nuosavybė, jeigu registre jis nurodytas kaip bendroji jungtinė nuosavybė. Ar iš minėtų normų galima daryti išvadą, kad jeigu registre turtas yra užregistruotas vieno iš sutuoktinių vardu, tačiau nėra nurodytas kaip bendroji jungtinė abiejų sutuoktinių nuosavybė, laikoma, kad toks turtas yra viešame registre nurodyto sutuoktinio asmeninė nuosavybė? Ši teisės norma turi būti aiškinama kartu su Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 25 straipsnio 3 dalimi, numatančia, kad Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 3 dalies normos taikomos, kai turtas registruojamas įsigaliojus šiam kodeksui, t.y. nuo 2001 m. liepos 01 d. Sistemiškai aiškinant Civilinio kodekso 3 knygos normas galima daryti išvadą, kad toks teisinis reguliavimas, skirtas apsaugoti sąžiningų trečiųjų asmenų teises ir interesus, kadangi įsigydami turtą, kuris remiantis aukščiau nurodyta teisės norma nėra išviešintas kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, jie bus apsaugoti nuo vindikacinio kito sutuoktinio, be kurio sutikimo turtas perleistas, ieškinio, kadangi sąžiningi įgijėjai savo teises galės ginti remdamiesi Civilinio kodekso 4.96 straipsnyje įtvirtintomis nuostatomis. Tačiau, kad nebūtų pažeidžiamos abiejų sutuoktinių teisės, abu sutuoktiniai privalo rūpintis, kad turtas, priklausantis jiems bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teise, viešame registre būtų nurodytas kaip bendroji jungtinė jų nuosavybė, priešingu atveju, bendrosios jungtinės nuosavybės fakto jie negalės panaudoti prieš trečiuosius asmenis. Prie tinkamo šios teisės normos įgyvendinimo turi prisidėti ir notarai, kurie tvirtindami sandorius privalėtų tikrinti ne tik turtą perleidžiančių, bet ir įgyjančių asmenų šeimyninę padėtį. Tokiu atveju notaro tvirtinamoje sutartyje turėtų būti nurodyta, kokia nuosavybės teise turtą įsigyja įgijėjas. Tačiau tokių reikalavimų laikomasi ne visada, sutartyse tik nurodoma, kad turtą įgijėjas įgyja nuosavybės teise, ko pasėkoje turto registre nėra pažymėta, kad turto savininkai yra abu sutuoktiniai ar vienas iš jų, bet turtas priklauso bendrosios jungtinės nuosavybės teise, todėl vadovaujantis Civilinio kodekso 3.88 str. 3 dalyje įtvirtintomis taisyklėmis, tokiu būdu įgytas turtas nebus preziumuojamas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Todėl šių Civilinio kodekso normų tinkamam įgyvendinimui yra būtina atitinkamai papildyti įstatymus, tame tarpe ir Notariato. Žinoma, vien tai, kad turtas registre užregistruotas tik vieno sutuoktinio vardu be bendrosios jungtinės nuosavybės fakto, jokių būdu dar nereiškia, kad toks turtas bus laikomas jį įgijusio sutuoktinio asmenine nuosavybe. Reikia pažymėti, kad su Civilinio kodekso 3.88 str. 3 straipsniu yra suderintos ir Nekilnojamojo turto

registro įstatymo nuostatos. Šio įstatymo 20 straipsnyje nurodyta, kad registruojant bendrąją jungtinę nuosavybės teisę į nekilnojamąjį daiktą, nekilnojamojo turto registre savininkais turi būti nurodomi abu sutuoktiniai, dokumente, kurio pagrindu nekilnojamojo turto registre registruojama bendrosios jungtinės nuosavybės teisė, turi būti nurodyta, kad nekilnojamas daiktas įgytas bendrosios jungtinės nuosavybės teise, o jeigu dokumente nenurodyta, kad nekilnojamas daiktas įgytas bendrosios jungtinės nuosavybės teise, bendrosios jungtinės nuosavybės teisė į tą daiktą gali būti registruojama abiejų sutuoktinių rašytiniu prašymu. Mano nuomone Civilinio kodekso 3.88 str. 3 straipsnį reikia aiškinti taip, kad nesilaikant jame nurodytų reikalavimų, įsigytam ir registre įregistruotam turtui bus taikoma asmeninės nuosavybės teisės prezumpcija, tačiau sutuoktinis įrodęs priešingai, gali šią prezumpciją nugincyti, ir turtą pripažinti bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Prezumpcija taip pat gali būti paneigta ir abiems sutuoktiniams vadovaujantis nekilnojamojo turto registro įstatymu paduodant prašymą vieno sutuoktinio vardu įregistruotam turtui įregistruoti juridinį faktą – bendrąją jungtinę sutuoktinių nuosavybę (Nekilnojamojo turto registro įstatymo 15 straipsnio 2 dalies 7 punktas).

2.3. Įstatymų nustatyto sutuoktinių turto teisinio režimo rūšys

Skirtingose užsienio valstybėse nustatomas nevienodas įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas. Tai yra savaime suprantama, kadangi tai priklauso nuo istorinių sąlygų, papročių, tradicijų ir kitų atitinkamos valstybės ypatumų. Įvairių valstybių įstatymų nustatyto sutuoktinių turto teisinio režimo analizė leidžia išskirti keletą įstatymų nustatytų sutuoktinių turto teisinio režimo rūšių, tipų:

Sutuoktinių turto bendrumo teisinis režimas. Šis režimas buvo įtvirtintas jau XIX amžiaus pradžioje Prancūzijoje (1804 m. Civilinio kodekso 1401 straipsnyje). Prie bendro sutuoktinių turto pagal šį režimą buvo priskiriamas tiek kilnojamas turtas, tiek nekilnojamas turtas, vaisiai, pajamos ir kt., nepriklausomai nuo to ar sutuoktiniai turtą įgijo iki santuokos ar ją sudarius. Šis režimas iki šių dienų išliko Ispanijoje, Šveicarijoje.

Sutuoktinių turto sąlyginio bendrumo teisinis režimas. Remiantis šiuo režimu kiekvieno iš sutuoktinių santuokos metu įgytas turtas yra jo asmeninė nuosavybė, tačiau santuokos nutraukimo atveju abiejų sutuoktinių turimas turtas sujungiamas (sudedamas) ir padalijamas po lygiai. Toks režimas būdingas Švedijos, Norvegijos valstybėms.

Sutuoktinių turto riboto bendrumo teisinis režimas. Pagal šį režimą santuokos metu įgytas turtas yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, tačiau kiekvienas iš sutuoktinių gali turėti ir asmeninės nuosavybės teise priklausantį turtą. Civilinio kodekso trečios knygos normų sisteminė (CK 3.89 str.) analizė rodo, kad sutuoktinių turto riboto bendrumo teisinis režimas būdingas ir Lietuvos Respublikos šeimos teisei. Taip pat tokio režimo požymių galima aptikti ir Rusijos Federacijos šeimos kodekse.

3. Bendrajai jungtinei sutuoktinių nuosavybei priskirtinas turtas

3.1. Turtas įgytas po santuokos sudarymo abiejų sutuoktinių ar vieno jų vardu.

Šio darbo pradžioje jau minėta, kad jeigu sutuoktiniai sutartimi nėra nustatę kito jų turtui taikytino teisinio režimo, jų turtui taikytinas įstatymo nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas, kuris reiškia, kad turtas, sutuoktinių įgytas po santuokos sudarymo, yra jų bendroji jungtinė nuosavybė, išskyrus atvejus kuomet pagal įstatymus tam tikras turtas nepaisant ar jis įgytas santuokos metu, ar iki santuokos yra pripažįstamas kiekvieno iš sutuoktinių asmenine nuosavybe. Pavyzdžiui, Civilinio kodekso 3.89 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad asmenine sutuoktinio nuosavybės teise pripažįstamas turtas, sutuoktiniui dovanotas ar jo paveldėtas po santuokos sudarymo, jeigu dovanojimo sutartyje ar testamente nėra numatyta, kad turtas perduodamas bendrojon jungtinėn sutuoktinių nuosavybėn. Tačiau Vokietijos CK 1417 straipsnyje įtvirtinta priešinga prezumpcija: turtas, sutuoktiniui dovanotas ar jo paveldėtas po santuokos sudarymo yra bendra jungtinė abiejų sutuoktinių nuosavybė, jeigu dovanojimo sutartyje ar testamente nėra numatyta, kad dovanojamas turtas yra sutuoktinio asmeninė nuosavybė. Todėl tinkamai bendrajai jungtinei sutuoktinių nuosavybei priskirtino turto analizei atlikti, vadovaujantis sisteminiu aiškinimo metodu, būtina analizuoti ne tik Civilinio kodekso 3.88 straipsnį, bet ir Civilinio kodekso 3.89 straipsnį, numatantį asmeninę sutuoktinių nuosavybę. Civilinio kodekso 3.88 straipsnyje išvardintas turtas priskiriamas prie bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pagal kelis kriterijus:

- a) turto įsigijimo laiką;
- b) turto įsigijimo pagrindą;
- c) turto pobūdį;
- d) kita.

Įstatymų leidėjas Civilinio kodekso 3.88 ir 3.89 straipsniuose nurodo koks konkrečiai turtas yra laikomas asmenine, koks bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Turto įgijimo ar gavimo momentas yra vienas svarbiausių veiksnių taikant bendrosios jungtinės nuosavybės prezumpciją. Tai akivaizdžiai patvirtina Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 1 dalies 1 punktą, kuriame teigiama, kad turtas įgytas po santuokos sudarymo abiejų sutuoktinių ar vieno jų vardu yra laikomas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Toks teisinis reglamentavimas buvo įtvirtintas ir prieš tai galiojusiam Santuokos ir Šeimos kodekso 21 straipsnyje. Praktikoje pasitaiko atvejų kuomet vienas sutuoktinis santuokos metu įgytą turtą teismine tvarka siekia pripažinti asmenine jo

nuosavybe. Tokiose bylose teismams svarbu atsižvelgti į tai, kad santuokoje sutuoktinio įgytas turtas už asmeninės nuosavybės teise priklausantį turtą gali būti pripažįstamas asmenine jo nuosavybe tik tuo atveju, jei buvo įvykdyta Civilinio kodekso 3.89 straipsnio 1 dalies 7 punkte nurodyta sąlyga – aiškiai išreikšta valia įgyti turtą būtent asmeninėj nuosavybėn. Be to, turto priklausymas asmeninės nuosavybės teise gali būti įrodinėjamas tik rašytiniais įrodymais, išskyrus atvejus, kai įstatymas leidžia liudytojų parodymus arba to turto prigimtis ir pobūdis patys savaime įrodo, kad turtas yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė (CK 3.89 straipsnio 2 dalis).

Praktikoje tam tikrų problemų kyla tais atvejais, kai vienas iš sutuoktinių gali būti tam tikro turto savininku, o kitas ne, taip yra todėl, kad, pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinį įstatymą europinės ir transatlantinės integracijos kriterijų neatitinkantiems užsienio subjektams draudžiama įsigyti nuosavybės teise žemę, vidaus vandenį ir miškus, tačiau šį turtą jie gali valdyti ar naudoti Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka. Todėl jeigu sutuoktiniai yra Lietuvos Respublikos pilietė ir Jungtinių Amerikos valstijų pilietis kyla šio įstatymo bei CK 3.87 straipsnyje įtvirtintos bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės prezumpcijos taikymo problema. Absoliutus bendrosios jungtinės nuosavybės teisinio režimo taikymas reikštų minėto konstitucinio įstatymo pažeidimą, nes turto savininku taptų asmuo, kuris negali būti tokio turto savininku, o toks sandoris turėtų būti laikomas niekiniu, kaip prieštaraujantis imperatyvioms įstatymų nuostatoms. Teismų praktikos šiuo klausimu aptikti nepavyko, taip pat šis klausimas nebuvo analizuotas ir teisės doktrinoje, todėl šios aplinkybės lemia tolesnę šios problemos analizę. Kaip matyti iš pateikto pavyzdžio vienas iš sutuoktinių gali būti žemės sklypo, vidaus vandens, miško savininku, o kitas ne. Manychiau, kad laikantis Civilinio kodekso 1.5 bei 3.3. straipsniuose įtvirtintų teisės principu, toks turtas turėtų būti laikomas asmenine sutuoktinio, galinčio būti žemės sklypo, vidaus vandens, miško savininku, nuosavybe, nepriklausomai nuo to, kad tokio turto įsigijimui panaudotas bendras sutuoktinių turtas. Apibendrintai išdėstyta galima daryti išvadą, kad nors sutuoktinio įgytas žemės sklypas, vidaus vandenys, miškas, jam priklauso asmeninės nuosavybės teise, tačiau atsižvelgiant į kito sutuoktinio interesų apsaugą, tokiam turtui turėtų būti taikomas bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisinis režimas. Pavyzdžiui, sutuoktinis, norėdamas perleisti jam asmeninės nuosavybės teise priklausantį žemės sklypą, vidaus vandenį, mišką privalo gauti kito sutuoktinio rašytinį sutikimą. Esant santuokos nutraukimo atveju, toks turtas turėtų likti galinčio būti tokio turto savininku, sutuoktinio, kitam sutuoktiniui išmokant atitinkamo dydžio kompensaciją.

3.2. Pajamos ir vaisiai, gauti iš sutuoktinio asmenine nuosavybe esančio turto.

Kita bendrajai jungtinei sutuoktinių nuosavybei priskirtino turto rūšis įtvirtinta Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 1 dalies 2 punkte, kuriame numatyta, jog pajamos ir vaisiai, gauti iš sutuoktinio asmenine nuosavybe esančio turto, yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė. Ši nuostata patvirtina, kad turto įgijimo momentas yra svarbiausias veiksnys nustatant bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės prezumpciją. Kad tinkamai suvokti šią teisės normą, vadovaujantis daiktinės teisės normomis būtina atskleisti kas yra vaisiai, pajamos. Civilinio kodekso 4.16 straipsnis vaisius apibrėžia kaip daiktus, kurie organiškai vystantis pagrindiniam daiktui, turi atsiskirti, atsiskiria ar atskiriami nuo jo nepažeidžiant pagrindinio daikto vientisumo ir paskirties, pavyzdžiui, avių vilna, gyvulių prieauglis. Atsiskyre ar atskirti nuo pagrindinio daikto, jie jau gali būti atskirais civilinių teisinių santykių objektais¹⁴. Iš Civilinio kodekso 4.13 straipsnio bei aukščiau pateikto vaisių apibrėžimo yra aišku, kad vaisiai yra antraeilis daiktas, kuris egzistuoja tik su pagrindiniu daiktu, arba jam priklauso, arba kitaip su juo susiję. Todėl vadovaujantis Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 1 dalies 2 punktu tik atskirti nuo asmenine sutuoktinio nuosavybe esančio pagrindinio daikto vaisiai taps bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Aukščiau pateiktuose pavyzdžiuose vilna bei gyvulių prieauglis bus pripažįstami bendrąja jungtinė sutuoktinių nuosavybe, nepaisant to, kad pagrindiniai daiktai yra vieno iš sutuoktinių asmeninė nuosavybė. Pajamų sąvoka atskleidžiama Civilinio kodekso 4.18 straipsnyje. Jame nustatyta, kad iš daikto gaunamomis pajamomis laikomi pinigai ir kitos materialinės vertybės, kurie gaunami naudojant pagrindinį daiktą civilinėje apyvartoje. Pajamomis taip pat gali būti laikomi visi daiktai, kurie gali būti gaunami visokeriopai naudojant pagrindinį daiktą. Šia prasme pajamomis laikomi ne tik šio straipsnio pirmoje dalyje nurodyti daiktai, bet taip pat vaisiai ir produkcija. Produkcija – daiktai, kurie sukuriama kaip darbo rezultatas naudojant gamybos procese pagrindinius daiktus (CK 4.17 str.). Todėl jeigu išnuomotas butas yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė, nuomos mokestis (nuompinigiai), kuris sutuoktiniui mokamas jau esant santuokoje, pagal šią teisės normą bus pripažįstamas bendrąja jungtine abiejų sutuoktinių nuosavybe. Teisės doktrinoje analizuojant Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 1 dalies 2 punktą buvo iškeltas klausimas, ar laimėtas turtas bus sutuoktinių asmeninė ar bendroji jungtinė nuosavybė, jeigu sutuoktinis loterijos bilietą gauna dovanų. Prof. Vaitkevičius nurodo, kad tokiu atveju laimėjimas yra bendroji

¹⁴ *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: 1997.

jungtinė nuosavybė ir turi tekti abiemis sutuoktiniams, nes pagal Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 1 dalies 2 punktą pajamos ir vaisiai, gauti ir iš sutuoktinio asmenine nuosavybe esančio turto, tampa abiejų sutuoktinių bendru turu, nors bilietas ir nėra bendras sutuoktinių turtas.¹⁵ Atkreiptinas dėmesys, kad tam tikrų problemų ar asmeninei, ar bendrajai sutuoktinių jungtinei nuosavybei priskirti turta, kurį vienas iš sutuoktinių įgyja neatlygintinai arba laimėjimo būdu, kyla ir užsienio valstybėse. Rusijoje įsigaliojusi pozicija, kad laimėjimai, pagal loterijos bilietus atitekę vienam iš sutuoktinių yra laikomi bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe.¹⁶ Rusijos santuokos ir šeimos kodekso komentare pateikiamas atvejis, kai pagal loterijos bilietą, kurį sutuoktinis įsigijo santuokos metu, buvo laimėtas lengvasis automobilis Volga. Įdomu tai, kad nors laimėjimas atiteko jau po santuokos nutraukimo, teismai laimėtą automobilį pripažino bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Panašus atvejis buvo nagrinėjamas ir Lietuvos Aukščiausiajame teisme¹⁷. Tarp šalių kilo ginčas dėl draudimo bendrovės išmokėto piniginių prizų. Apeliacinės instancijos teismas naikindamas pirmos instancijos teismo sprendimą nesutiko su išvada, kad piniginis laimėjimas yra šalių bendroji jungtinė nuosavybė, nes pagal Civilinio kodekso 3.89 straipsnio 1 dalies 2 punktą sutuoktiniui dovanotas turtas pripažįstamas asmenine jo nuosavybe, jei sutartyje nenurodyta kitaip, todėl nusprendė, kad akcijos metu laimėtas prizas sutuoktiniui priklauso asmeninės nuosavybės teise. Lietuvos Aukščiausiasis teismas, remdamasis tuo, kad turtas įsigytas santuokos metu, kad ieškovas teisę dalyvauti žaidime įgijo, sudaręs bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausančių automobilių vairuojančių asmenų civilinės atsakomybės draudimo sutartį, sutartis buvo sudaryta šeimos interesais, taip pat tuo, kad prizų gavimas nesusijęs su ieškovo asmenine, profesine ar kūrybine veikla ir kitaip nesusijęs su jo asmeniu, nusprendė, kad nėra pagrindo teigti, kad prizas buvo skirtas jam asmeniškai ir laimėtą pinigų sumą pripažino bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Tokia teismo pozicija yra teisinga ir pagrįsta, toks teisės aiškinimas nepažeidžia kito sutuoktinio teisių ir interesų, taip pat atitinka Civilinio kodekso 3.3. bei 1.5 straipsniuose įtvirtintus teisės principus.

3.3. Pajamos, gautos iš abiejų sutuoktinių bendros veiklos, ir pajamos, gautos iš vieno sutuoktinio veiklos.

¹⁵ VITKEVIČIUS, Pranciškus Stanislavas. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai Vilnius: Justitia 2006;

¹⁶ Чефранова. Имущественные отношения российской семье. Москва. Юрист. 1997;

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *Viktorija Visockytė v Žanas Kubeckas* Nr. 3K-3-193/2005.

Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 1 dalies 3 punkte teigiama, kad pajamos, gautos iš abiejų sutuoktinių bendros veiklos, ir pajamos, gautos iš vieno sutuoktinio veiklos, išskyrus lėšas, būtinas sutuoktinio profesinei veiklai, yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė. Todėl nesvarbu ar veikla užsiima abu sutuoktiniai, ar vienas, ar veikla pradėta iki santuokos sudarymo, ar po jos, tokios pajamos bus laikomos bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Tačiau įstatymo leidėjas numato išimtį, kad lėšos, būtinos sutuoktinio profesinei veiklai nėra priskiriamos bendrajai jungtinei nuosavybei (pavyzdžiui, kompiuteris, lėšos, reikalingos profesijos tobulinimui). Tai reiškia, kad iš sutuoktinio veiklos duodamų pajamų profesinei veiklai būtinos lėšos yra atskaitomos, atimamos ir netampa bendrąja jungtine nuosavybe. Tokia įstatymų leidėjo pozicija yra teisinga ir pagrįsta, nes tokios nuostatos nebuvimas žlugdytų profesine veikla užsiimančio sutuoktinio darbą. Šią nuostatą būtina sistemiškai aiškinti su Civilinio kodekso 3.89 straipsnio 1 dalies 5 punktu, kuris numato, kad lėšos ir daiktai, reikalingi asmeniniam sutuoktinio verslui, išskyrus lėšas ir daiktus, skirtus verslui, kuriuo verčiasi abu sutuoktiniai bendrai, yra asmeninė to sutuoktinio nuosavybė. Tai reiškia, kad bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe asmeninio verslo duodamos pajamos taps tada kai nebus naudojamos verslui, pavyzdžiui, notaro gautos pajamos, už kurias jis įsigijo biuro įrangą, išliks jo asmeninė nuosavybė, tačiau pajamos, panaudotos ne profesinei veiklai, o tarkime atidaromas banko indėlis turint tikslą taupyti, bus laikomas bendrąja jungtine abiejų sutuoktinių nuosavybe. Teismams nagrinėjant ginčus dėl to, ar lėšos panaudotos profesinei veiklai ar ne, būtina atkreipti dėmesį ne į tai ar turtas įgytas sutuoktino, kaip profesine veikla užsiimančio asmens, vardu, o į lėšų panaudojimo tikslą (profesinei veiklai). Todėl tai, kad įsigijimo dokumentuose, sąskaitoje faktūroje nurodyta, kad turtą įgyja sutuoktinis, kaip profesine veikla užsiimantis asmuo (notaras, advokatas ar kt.), dar nereiškia, kad turtas bus laikomas jo asmenine nuosavybe, o būtina išsami aplinkybių visumos analizė.

3.4. Įmonė ir iš jos veiklos gaunamos pajamos

Šio skirsnio tinkamam atskleidimui sistemiškai bus aiškinamos Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 1 dalies 4 punkto bei Civilinio kodekso 3.91 straipsnio nuostatos. Įmonė, tai verslu užsiimančiam asmeniui priklausantis turto ir turtinių bei neturtinių teisių, skolų ir kitokių pareigų visuma (CK 1.110 straipsnis). Įmonė (verslas, ūkis) gali priklausyti nuosavybės teise vienam iš sutuoktinių dar iki santuokos sudarymo, tokiu

atveju ji asmeninės nuosavybės teise išliks ir po santuokos sudarymo. Tačiau pagal Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 1 dalies 4 punkto nuostatas iš įmonės veiklos ar kitokio verslo gautos pajamos bei įmonės vertės padidėjimas nepaisant to, kad pati įmonė asmeninės nuosavybės teise priklauso vienam sutuoktiniui, bus laikomos bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Jeigu sutuoktiniai įmonę įsteigė ar verslu pradėjo verstis po santuokos sudarymo, problemų lyg ir nekyla, nes tiek pati įmonė, verslas bei iš jo gaunamos pajamos bus laikomos bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Pajamos, skirtos įmonei ar verslui funkcionuoti taip pat bus laikomos bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Taigi sutuoktinių bendroji jungtinė nuosavybė į įmonę susideda tiek iš aktyvų, tiek iš pasyvų. Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra išnaginėjęs bylą, kurioje abu sutuoktiniai santuokos metu už bendras lėšas įsteigė individualią sutuoktinės įmonę, ir jos veiklai vykdyti už bendras lėšas nupirko automobilį.¹⁸ Sutuoktinė automobilį pardavė negavusi vyro sutikimo. Šioje byloje teismai nagrinėjo, ar minėtas automobilis buvo bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, ar tai buvo įmonės turtas, todėl sutuoktinio atskiras sutikimas nereikalingas, nes įmonė veikia kaip savarankiškas teisės subjektas. Lietuvos Aukščiausiasis teismas konstatavo, kad teisine prasme įmonė yra savarankiškas teisės subjektas, įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas tam tikrai ūkinei - komercinei veiklai, pati įmonė yra tik fizinio asmens verslo teisinė forma, tam tikra fizinio asmens komercinė ūkinė veikla. Teisinių santykių, taip pat ir nuosavybės teisinių santykių, subjektu yra būtent individualios (personalinės) įmonės savininkas, o ne pati įmonė, tačiau nuosavybės teisės prasme individuali (personalinė) įmonė yra nuosavybės teisės objektas. Remdamasis aukščiau nurodytais motyvais bei tuo metu galiojusio SŠK 21 straipsniu teismas konstatavo, kad disponuojant ginčo automobiliu buvo pažeisti bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisinius santykius reglamentuojantys įstatymai (SŠK 21 straipsnio 4 dalis). Šia nutartimi, kaip teisės precedentu remiasi ir dabartinė teismų praktika.¹⁹

Galimi atvejai kuomet vienas iš sutuoktinių įmonę įsteigė iki santuokos sudarymo, o sudarius santuoką bendras sutuoktinių turtas nuosavybės ar patikėjimo teise perduodamas asmeninei vieno sutuoktinio įmonei. Bendrą turtą perdavus įmonės nuosavybėn, bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisė baigiasi ir savininku tampa įmonė. Žinoma, jeigu perduotas turtas nebebus naudojamas įmonės veiklai jis vėl

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje *Kuchalskis v L. Kuchalskienė* Nr.3K-3-445/2001 A;

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *J.S v A.S* Nr. 3K-3-126/2006.

taps bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Tokios aplinkybės taip pat atsirastų jeigu perduotas įmonės veiklai turtas egzistuotų santuokos pasibaigimo momentu. Teisės doktrinoje nurodoma, kad toks „savaiminis turto grįžimas“ nebus įmanomas, jeigu tam tikro turto sandoriams įstatymas nustato privalomą notarinę formą – tokiu atveju nuosavybės teisė į turtą pereis tik sudarius atitinkamą sandorį notarine forma.²⁰ Todėl siekiant užtikrinti trečiųjų asmenų nuosavybės teises „savaiminio turto grįžimo“ fakto nebus galima panaudoti prieš trečiuosius asmenis, jeigu tam tikras turtas turi būti registruojamas konkretaus asmens vardu.

Šiek tiek kitokia situacija bus tuo atveju, jeigu bendras turtas perduodamas kito sutuoktinio asmeninei įmonei patikėjimo teise. Šiuo atveju perduotas turtas ir toliau išliks sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe, tačiau įmonė jį valdys, naudos, disponuos perdavimo patikėjimo teise sutartyje numatyta tvarka ir sąlygomis. Jeigu turtas bus perleistas įmonės poreikiams tenkinti, bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė pasibaigs.

Kai sutuoktiniam bendros jungtinės nuosavybės teise priklausantis turtas yra perduodamas asmeninės vieno sutuoktinio įmonės nuosavybėn ir ši dėl to buvo pagerinta, kitas sutuoktinis, remdamasis Civilinio kodekso 3.90 straipsniu gali reikalauti, kad ši įmonė būtų pripažinta bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Žinoma, tokiais atvejais turi būti įrodytas esminis įmonės pagerinimas, o nesant galimybės to įrodyti, kitas sutuoktinis turės teisę reikalauti, kad kitas sutuoktinis kompensuotų bendrosios jungtinės nuosavybės vertės sumažėjimą perdavus bendrąja jungtine nuosavybe esantį turtą. Tai, kad individuali įmonė, įsteigta santuokos metu, yra šeimos verslas: verslui naudojamas bendras sutuoktinių turtas, jų fizinis ir intelektualinis darbas, o iš jos veiklos gaunamos pajamos naudojamos visos šeimos poreikiams tenkinti, Lietuvos Aukščiausiasis teismas nurodė ir kitoje civilinėje byloje.²¹ Kad būtų galima teigti priešingai turi būti įrodyta, kad verslu išimtinai vertėsi vienas sutuoktinis be kito sutuoktinio žinios ar prieš jo valią ir verslo duodama nauda nebuvo panaudota šeimos interesais. Būtent tokia kasacinio teismo praktika yra suformuluota ir kitose teismo nutartyse.²²

²⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002;

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 07 d. nutartis civilinėje byloje *Jūratė Matulaitienė v antstolė Aušra Lapeškaitė* Nr. 3K-3-383/2005;

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje *Loreta Milkintienė v Birutė Laktionkina* Nr. 3K-3-705/2003;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *Zbignevas Kuliešas v Edita Kavarskienė, Egidijus Sudikas* Nr. 3K-3-512/2004;

Pagal Akcinių bendrovių įstatymo 19 straipsnį kai įmonės įstatinis kapitalas didinamas iš jos lėšų teisę nemokamai gauti akcijų, turi akcininkas. Kyla klausimas, ar tokios akcijos neatlygintinai gautos vieno iš sutuoktinio, kaip bendrovės akcininko, bus laikomos jo asmenine nuosavybe ar abiejų sutuoktinių bendraja jungtine nuosavybe. Šias aplinkybes atitinkančią bylą yra nagrinėjęs Lietuvos Aukščiausiasis teismas.²³ Teismas šioje byloje konstatavo, kad sistemiškai aiškinant Akcinių bendrovių įstatymo normas, darytina išvada, kad naujos akcijos nemokamai dalijamos tik akcininkams. Akcinių bendrovių įstatymas nenustato išimties iš 3.87 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos prezumpcijos, todėl akcininkai, kurių turtui taikomas įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas, akcijas įgiję po santuokos sudarymo, valdo jas bendrosios jungtinės nuosavybės teise. Be to, pajamos, vaisiai, gauti iš sutuoktinio asmenine nuosavybe esančio turto, iš įmonės veiklos ar iš kitokio verslo gautos pajamos, įmonės (verslo) vertės padidėjimas po santuokos sudarymo pripažįstamas bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe (CK 3.88 straipsnio 2, 4 dalys). Pajamos iš nepaskirstyto pelno gali būti gautos ne tik dividendų, bet ir nemokamai išleidžiamų naujų akcijų ar turimų akcijų vertės padidinimo forma. Teismai sistemiškai aiškino 2000 m. liepos 13 d. redakcijos Akcinių bendrovių įstatymo 19 straipsnio ir Civilinio kodekso 3.87 straipsnių nuostatas bei, atsižvelgdami į nemokamai išdalytų akcijų gavimo momentą ir į tai, iš kokių lėšų jos apmokamos, pagrįstai pripažino šias akcijas bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe.

3.5. Pajamos, gautos po santuokos sudarymo iš sutuoktinių ar vieno jų darbinės ar intelektinės veiklos, dividendai, taip pat pensijos, pašalpos bei kitokios išmokos.

Pajamos, gautos po santuokos sudarymo iš sutuoktinių ar vieno jų darbinės ar intelektinės veiklos, dividendai, taip pat pensijos, pašalpos bei kitokios išmokos, išskyrus tikslinės paskirties išmokas (žalos, padarytos dėl sveikatos sužalojimo, taip pat neturtinės žalos atlyginimas, gauta tikslinė materialinė parama, skirta tik vienam sutuoktiniui), yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė (CK 3.88 straipsnio 1 dalies 5 punktą). Pažymėtina, kad įstatymas nenumato jokių išimčių dėl to ar minėta veikla užsiima vienas sutuoktinis ar abu sutuoktiniai. Šioje Civilinio kodekso normoje nėra nurodytas momentas nuo kurio pajamos iš darbinės ar intelektinės veiklos, dividendai, taip pat pensijos, pašalpos bei kitokios išmokos tampa bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje *Diana Sablovskienė v Ričardas Sablovskis* Nr.3K-3-551/2005.

Teisės doktrinoje šiuo klausimu vyrauja kelios nuomonės: pirma, kad bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe jos tampa nuo to momento, kai sutuoktinis gauna atlyginimą, pajamas ir perduoda juos bendriems sutuoktinių ūkio reikalams, antroji nuomonė, kad bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe jos tampa nuo faktinio gavimo momento, trečioji nuomonė yra ta, kad bendraja jungtine nuosavybe turtas tampa nuo to momento, kai sutuoktiniui atsiranda teisės į šį turtą.²⁴ Pirmąja nuomone neturėtų būti vadovujamasi, kadangi sutuoktinis gavęs atlyginimą, pajamas ar kitas išmokas, jų galėtų neperduoti bendriems sutuoktinių ūkio poreikiams, šitaip turtui būtų išsaugomas asmeninės nuosavybės režimas, todėl tai prieštarautų šeimos teisės normoms, kito sutuoktinio interesams. Antrąja nuomone iš principo būtų galima vadovautis aiškinant bendrosios jungtinės nuosavybės atsiradimo momentą, kadangi ir pats įstatymo leidėjas naudoja sąvokas „vaisiai, gauti“ „pajamos gautos, gaunamos“, tuo šias nuomones tarsi patvirtindamas. Tačiau šios nuomonės jokių būdu negali būti laikomasi visais atvejais. Preciziškai laikantis tik šios nuomonės, galimi atvejai, kuomet darbo užmokestis, pajamos už intelektinę veiklą būtų uždirbtos santuokos metu, tačiau išmokėtos santuoką nutraukus, todėl būtų laikomos asmenine to sutuoktinio nuosavybe. Todėl teisingą poziciją užima tie autoriai, kurie teigia, kad bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės atsiradimas turi būti siejamas ne tik su faktiniu turto gavimu, bet ir su teisės tam tikrą turtą ar turtines teises gauti atsiradimo momentu. Tokiais atvejais nors turtas gaunamas ar išmokas nutraukus santuoką, tačiau teisė į juos atsiranda santuokos metu ir tai turi būti pripažįstama kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė. Lietuvos Respublikos teisės doktrinoje teigiama, kad šios pajamos pripažįstamos bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe nuo jų priskaičiavimo²⁵. Tad teisė išmokėti lėšas, išskyrus būtinas asmeniniam sutuoktinio verslui gyvuoti, nors lėšos dar ir neišmokėtos sutuoktiniui, bus laikomos bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Dividendai bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe taps juos išmokėjus, gavus sutuoktiniui, bet visuotiniam akcininkų susirinkimui priėmus sprendimą išmokėti dividendus, bendraja jungtine nuosavybe taps teisė išmokėti dividendus. Būtent nuo šio momento sutuoktinis tampa kreditoriumi, turinčiu teisę gauti dividendus²⁶. Tad nuo jų priskaičiavimo momento dividendai taps bendraja jungtine nuosavybe. Atkreiptinas dėmesys, kad pensija, kuri privačiame pensijų

²⁴ VITKEVIČIUS, Pranciškus Stanislavas. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai Vilnius: Justitia 2006.

²⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas.

Vilnius: Justitia, 2002;

²⁶ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 64 – 1914.

fonde yra sukaupia iš asmeninių sutuoktinio lėšų yra laikoma asmenine jo nuosavybė, tačiau jeigu pensijų fondas yra sukaupias iš bendrų sutuoktinių lėšų, ištuokos atveju kitas sutuoktinis turi teisę reikalauti, kad jam būtų pripažinta teisė į pusę šio pensijos fondo, t.y. pensija bus laikoma bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Ši teisės norma turėtų būti taikoma ne tik ištuokos atveju, tačiau ir mirus kitam sutuoktiniui, taip pat kitais bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pabaigos atvejais, tad kitas sutuoktinis turėtų teisę reikalauti atidalinti jo dalį iš bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės.

Asmenine sutuoktinio nuosavybe reikėtų pripažinti turta, kuris nors ir įgytas santuokos metu, tačiau šio turto gavimo pagrindas yra išimtinai susijęs tik su vienu sutuoktinio asmeniu, pavyzdžiui, sumos, gautos kaip žalos, padarytos sveikatos sužalojimu atlyginimas, laidojimo pašalpa, vadovaujantis įstatymų nustatyta tvarka išmokėta mirus artimam giminei, neturtinės žalos atlyginimas ir kita. Tačiau ir esant aukščiau nurodytiems atvejams turto teisinio statuso klausimas turėtų būti sprendžiamas nuo konkrečios individualios situacijos. Pavyzdžiui, Civilinio kodekso 2 knygos II skyriaus "Specifinės fizinių asmenų civilinės teisės ir jų įgyvendinimas" 2.24 straipsnyje numatyta, kad asmens teisės gali būti pažeistos paskleidus duomenis, žeminančius jo garbę ir orumą ir neatitinkančius tikrovės. Šiuo atveju asmuo, kurio teisės yra pažeistos turi teisę reikalauti atlyginti tokių duomenų paskleidimu jam padarytą turtinę ar neturtinę žalą. Tad kyla pagrįstas klausimas, kaip vertinti sumas, gautas, kaip neturtinės žalos atlyginimas, ar jos yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, ar asmeninės ją patyrusio sutuoktinio nuosavybė. Manau, kad paskelbus tikrovės neatitinkančias ir garbę bei orumą žeminančias žinias apie vieną iš sutuoktinių, neturtinė žala padaroma ne tik šiam sutuoktiniui, bet ir visai šeimai. Tad jeigu toks sutuoktinis garbės ir orumo gynimo byloje, teigė, kad pažeista ne tik jo garbė ir orumas, bet nukentėjo ir kito sutuoktinio bei kitų šeimos narių interesai, tai priteistą neturtinės žalos atlyginimą reikėtų vertinti kaip bendraja jungtinę sutuoktinių nuosavybę.

Atkreiptinas dėmesys, kad nei Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 1 dalyje, nei kitose Civilinio kodekso trečios knygos normose nėra tiesiogiai įtvirtinta kokias nuosavybės teisės rūšias priklauso ūkininko ūkio daiktai. Atsakymą pateikia daiktinės teisės normos. Civilinio kodekso 4 knygos 92 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad minėti daiktai jeigu jie įgyti už bendras sutuoktinių lėšas, priklauso jiems bendrosios jungtinės nuosavybės teise, žinoma, jeigu sutuoktiniai sutartimi nėra susitarę kitaip.

Apibendrinant šios magistrinio darbo dalies 3.1-3.5 skirsnius galima teigti, kad Civilinio kodekso 3.88 straipsnis nepateikia išsamaus santuokos metu įgyto turto, kuris laikomas bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe, sąrašo. Šis Civilinio kodekso

straipsnis yra tik pavyzdinis, o jį detalizuoti turi teismų praktika. Teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad Lietuvos Aukščiausiasis teismas sutuoktinių bendraja jungtine nuosavybe taip pat pripažįsta:

a) pinigai ar kitas turtas, kurie yra laimėti po santuokos sudarymo momento vieno iš sutuoktinių loterijoje ar kitokiame žaidime.²⁷

b) indėliai ar piniginės lėšos bankuose, nepriklausomai nuo to, kad indėlis ar sąskaita atidaryta vieno iš sutuoktinių vardu.

c) turtas, įgytas po santuokos sudarymo už vieno iš sutuoktinių pensiją.²⁸ Lietuvos Aukščiausiasis teismas nagrinėjo bylą, kurioje tarp šalių kilo ginčas ar indėlis, sukauptas už vieno iš sutuoktinių pensiją, yra bendroji jungtinė abiejų sutuoktinių nuosavybė, ar pensiją gavusio sutuoktinio asmeninė nuosavybė. Bylą nagrinėjęs pirmosios instancijos teismas indėlį pripažino pensiją gavusio sutuoktinio asmenine nuosavybe, motyvuodamas tuo, kad indėlis sukauptas tik pensiją gavusio sutuoktinio lėšomis, o taip pat remdamasis Civilinio kodekso 3.120 straipsniu nurodė, kad pensija yra susijusi su vieno iš sutuoktinių asmeniu, tad yra jo asmeninė nuosavybė ir negali būti dalinama. Apeliacine tvarka bylą nagrinėjęs teismas pirmos instancijos teismo sprendimą pakeitė. Lietuvos Aukščiausiasis teismas bylą nagrinėdamas kasacine tvarka sutiko su apeliacinės instancijos teismo sprendimu. Aukščiausiasis teismas nesutiko su kasaciniame skunde pateikiamais argumentais, kad pensija yra turtinė teisė, susijusi tik su konkrečiu asmeniu, ir yra priskiriama prie nedalintino turto, kadangi Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodyta, kad bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe pripažįstama pensija, todėl vadovautis Civilinio kodekso 3.120 nėra pagrindo.

d) gyvenamoji patalpa, privatizuota pagal Butų privatizavimo įstatymą po santuokos sudarymo, nors įgyta vieno iš sutuoktinių vardu.²⁹ Ieškovas kreipdamasis į teismą dėl santuokos metu įgyto turto padalijimo nurodė, kad 1992 m. atsakovės vardu buvo privatizuotas butas. Bylą apeliacine tvarka nagrinėjęs teismas ginčo objektu esantį butą padalijo kaip bendrosios dalinės nuosavybės teisės objektą, kur bendraturčių dalys priklauso nuo jų indėlio įsigyjant turta, t.y. atsakovei buvo priteista didesnė dalis buto, kadangi už jį ji buvo sumokėjusi didesnę sumą nei ieškovas. Bylą nagrinėjęs

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *Viktorija Visockytė v Žanas Kubeckas* Nr. 3K-3-193/2005;

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje *Irena Česiūnienė v Enrikas Česiūnas* Nr. 3K-3-22/2003.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje *Viktoras Balmušas v Rita Balmušienė* Nr. 3K-3-345/2003.

Aukščiausiasis teismas nurodė, kad butų privatizavimo lengvata pagal Butų privatizavimo įstatymą teikiama šeimai, o ne vienam iš sutuoktinių. Teismams neaiškumų įnešė tai, kad Butų privatizavimo įstatyme nebuvo numatyta pagal kokius įstatymus nustatoma sutuoktinių nuosavybės teisė į privatizuojamą butą. Todėl siekiant apsaugoti abiejų sutuoktinių interesus, Seimas tik 1998 m. liepos 2 Butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio 1 dalį papildė sakiniu „Sutuoktinių nuosavybės teisė į privatizuotą namą ar butą nustatoma pagal šeimos įstatymus, neatsižvelgiant į tai, kurio sutuoktinio vardu buvo privatizuotas butas (namas), butai sutuoktinių įgyti pagal Butų privatizavimo įstatymą vieno iš sutuoktinių vardu, laikomi bendrąja jungtine jų nuosavybe“. Tačiau reikia pažymėti, kad Lietuvos Aukščiausiasis teismas, aiškindamas šio įstatymo nuostatas, nurodė, kad butai, kuriuos sutuoktiniai įgijo pagal butų privatizavimo įstatymą iki šio įstatymo papildymo, taip pat laikomi bendrąja jungtine nuosavybe, nes papildant minėtą straipsnį buvo vadovaujama nuostata, kad ši įstatymo pataisa apima ir turi būti taikoma butų privatizavimo santykiams, atsiradusiems nuo pat Butų privatizavimo statymo įsigaliojimo dienos, kadangi papildant minėtą straipsnį butų privatizavimo procesas buvo iš esmės jau pasibaigęs. Tokia Lietuvos Aukščiausiojo teismo pozicija išsakyta ir 1998 m. gruodžio 22 d. Senato nutarime³⁰. Todėl apeliacinės instancijos teismas, nustatydamas ginčo buto teisinį režimą, neatkreipė dėmesio į tai, kad privatizuoto buto nuosavybės teisė nustatoma pagal šeimos įstatymus, kurie numato, kad turtas, sutuoktinių įgytas po santuokos sudarymo yra bendroji jungtinė jų nuosavybė. Kaip buvo anksčiau minėta, apeliacinės instancijos teismas ginčo butą padalijo kaip bendrosios dalinės nuosavybės teisės objektą, kur bendraturčių dalys priklauso nuo jų indėlio į privatizuotą butą, pažeisdamas įstatymo nuostata, kad sutuoktinių bendro turto dalys yra lygios, o padalijant santuokinį turtą įstatymų nustatytais atvejais galimas nukrypimas nuo sutuoktinių lygių dalių principo (CK 3.117 straipsnio 1 dalis).

3.6. Turto pripažinimas bendrąja jungtine nuosavybe. Kriterijai ir teisinės problemos.

Vien tai, kad turtas įgytas santuokos metu, ar iki santuokos nėra pagrindas vienareikšmiškai daryti išvadą, kad tas turtas atitinkamai yra bendroji jungtinė sutuoktinių ar asmeninė sutuoktinio nuosavybė. Viena iš išimčių numatyta Civilinio

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 1998 m. gruodžio 22 nutarimas Nr.9 :Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl privatizuojamų butų padalijimo;

kodekso 3.90 straipsnyje, kuriame įtvirtinta, kad turtas, kuris yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė, gali būti teismo pripažintas sutuoktinių bendraja jungtine nuosavybe, jeigu nustatoma, kad santuokos metu šis turtas buvo iš esmės pagerintas sutuoktinių bendromis lėšomis arba kito sutuoktinio lėšomis ar darbu (kapitalinis remontas, rekonstrukcija, pertvarkymas ir kita). Taip pat reikia pažymėti, kad vienam sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise padovanotas ar paveldėtas turtas taip pat gali būti pripažintas bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe vadovaujantis minėtame straipsnyje nustatytais pagrindais ir tvarka. Vieną iš bylų dėl vienam iš sutuoktinių asmeninės nuosavybės teise priklausančio turto pripažinimo bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe visai neseniai yra nagrinėjęs Lietuvos Aukščiausiasis teismas³¹. Ieškovė, kreipdamasi į teismą nurodė, kad atsakovas iki santuokos sudarymo asmeninės nuosavybės teise įgijo butą, tačiau atsižvelgdama į tai, kad santuokos metu minėtas butas buvo iš esmės pagerintas (bendromis lėšomis atliktas kapitalinis remontas, rekonstrukcija), taip pat ieškovė buto pagerinimui panaudojo nemažą dalį savo asmeninių lėšų, vadovaudamasis Civilinio kodekso 3.90 straipsniu prašė teismo butą pripažinti bendraja jungtine abiejų sutuoktinių nuosavybe. Aukščiausiasis teismas nurodė juridinių faktų visetą, kuriems esant sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise priklausanti turtas gali būti pripažintas bendraja jungtine abiejų sutuoktinių nuosavybe:

a) vienam sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise priklausantis turtas turi būti pagerintas iš esmės;

b) vienam sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise priklausantis turtas turi būti pagerintas iš esmės santuokos metu;

c) vienam sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise priklausantis turtas turi būti pagerintas iš esmės bendromis sutuoktinių lėšomis, kito sutuoktinio lėšomis ar darbu.

Civilinio kodekso 3.90 reikalaujama nustatyti, kad turtas turi būti pagerintas iš esmės. Šis kriterijus yra vertinamasis, kuris minėtoje Civilinio kodekso normoje nėra detalizuotas, tačiau pažymima, kad esminiu pagerinimu gali būti pripažįstamas kapitalinis remontas, rekonstrukcija, pertvarkymas ar kita, o ne „kosmetinis remontas“. Todėl esant tokiam teisiniam reguliavimui, asmeninio turto pagerinimo faktines aplinkybes turi nustatyti teismas nagrinėdamas bylą. Spręsdami ar turtas buvo iš esmės pagerintas, teismas turi atsižvelgti į tikrąją asmeninio turto prieš pagerinimą ir po pagerinimo vertę, įvertinant, kad turto vertę gali veikti ne tik jo techninė būklė, bet ir kiti parametrai,

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje J.S v A.S Nr. 3K-3-126/2006.

pavyzdžiui, turto paklausa ir pasiūla rinkoje (likvidumas). Todėl jeigu buto vertės padidėjimą nulėmė atliktas remontas, rekonstrukcija (pvz. gerokai padidėja plotas), o ne vien jo pasiūla ir paklausa rinkoje, toks butas teismo sprendimu turėtų būti pripažintas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe ir santuokos nutraukimo bylose dalijamas pagal šeimos teisės normas.

Civilinio kodekso 3.90 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad jeigu sutuoktinis, įsigydamas turtą asmeniniams savo poreikiams tenkinti, naudoja ir lėšas, kurios yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, teismas įsigytą turtą gali pripažinti bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, jeigu tam turtui įsigyti panaudotos lėšos, kurios yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, viršijo panaudotas lėšas, kurios yra asmeninė vieno iš sutuoktinių nuosavybė. Nors pagal Civilinio kodekso 3.89 straipsnio nuostatas turtas, skirtas asmeniniams vieno sutuoktinio poreikiams tenkinti (pavyzdžiui, avalynė, profesinės veiklos įrankiai) yra jo asmeninė nuosavybė, vadovaujantis minėta Civilinio kodekso nuostata toks turtas gali būti pripažintas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Sutuoktinis, norėdamas tokį turtą pripažinti bendrąja jungtine nuosavybe turės įrodyti, kad bendros lėšos, panaudotos turtui įsigyti, viršijo asmenines kito sutuoktinio lėšas. Žinoma, dauguma sutuoktinių asmeninio naudojimo daiktų (pvz. avalynė, drabužiai) priskiriami prie asmeninės nuosavybės atsižvelgiant į jų paskirtį, ir teismas neturėtų jų pripažinti bendrąja jungtine nuosavybe, nors jiems įsigyti panaudotos vien bendros lėšos.³² Asmenine sutuoktinio nuosavybe taip pat nereikėtų pripažinti daiktų, kuriuos naudoja tik vienas sutuoktinis, tačiau jie yra įgyti iš bendrų lėšų ir jų vertė yra gana didelė, pavyzdžiui, automobilis, brangenybės ir kita. Tačiau vien ta aplinkybė, kad tam tikrą daiktą naudoja išimtinai tik vienas sutuoktinis, nėra pakankamas pagrindas tą daiktą pripažinti jo asmenine nuosavybe, individualaus naudojimo daiktu. Šiuo atveju svarbūs yra du aspektai: turto įsigijimo aplinkybės ir jo naudojimo tikslai. Galima pateikti tokį pavyzdį: vienas sutuoktinis yra rašytojas ir iš bendrų abiejų sutuoktinių lėšų įsigyja kompiuterį, kuriuo išimtinai naudojasi tik jis savo kūriniais rašyti. Šiuo atveju kompiuterio nereikėtų pripažinti asmenine sutuoktinio nuosavybe dėl to kad:

a) daiktas įgytas už bendras sutuoktinių lėšas;

b) daiktas naudojamas visos šeimos poreikių tenkinimui, kadangi už parašytus kūrinius vieno sutuoktinio gautas honoraras yra naudojamas šeimos poreikiams tenkinti.

³² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002

Vertinant ar apdovanojimai, premijos, pavyzdžiui, valstybinės premijos, yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė ar asmeninė vieno iš sutuoktinių nuosavybė, taip pat reikia vertinti ar atsižvelgti į konkrečios bylos, situacijos aplinkybes, sutuoktinių tarpusavio santykius ir kita. Tad jeigu vieno sutuoktinio pasiekimus, laimėjimus, už kuriuos jis buvo apdovanotas, iš dalies lėmė ir kitas sutuoktinis, pavyzdžiui, kitam sutuoktiniui išimtinai teko vaikų auginimo, prižiūrėjimo, auklėjimo, namų ūkio priežiūros krūvis, remiantis Civilinio kodekso 1.5 straipsnyje įtvirtintais principais, premijos, apdovanojimai turėtų būti pripažinti ne asmeninė vieno sutuoktinio, o bendra abiejų sutuoktinių nuosavybe.

4. Turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, valdymas, naudojimas ir disponavimas juo.

Atsižvelgiant į tai, kad Civiliniame kodekse įtvirtinant bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės institutą, pagrindinis įstatymo leidėjo tikslas yra apsaugoti sutuoktinių, taip pat ir pačios šeimos interesus, būtina įstatymu nustatyti tokią turto, esančio bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, valdymo, naudojimo, disponavimo tvarką, kad būtų tinkamai įgyvendinti minėti įstatymų leidėjo tikslai. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad nuosavybės teisės, taip pat ir bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės, išoriniuose santykiuose visi kiti tretieji asmenys, turi tik pasyvias pareigas netrukdyti sutuoktiniams įgyvendinti savo teisių valdyti turtą, juo naudotis bei disponuoti.

Civilinio kodekso 3.92 str. 1 dalyje numatyta, kad turtu, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, sutuoktiniai naudojami, jį valdo ir juo disponuoja bendru sutarimu. Ši nuostata kyla iš bendrosios sutuoktinių nuosavybės teisės esmės, netgi iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 5 dalies, kurioje įtvirtinta, kad sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios, taip pat tai įtvirtinta ir Civilinio kodekso 3.26 str. 2 dalyje. Todėl aiškinant turto, esančio bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe valdymo, naudojimo, disponavimo juo tvarką būtina atsižvelgti į sutuoktinių lygiateisiškumo principo turinį, kad nei vienas iš sutuoktinių neturi daugiau teisių į bendrą turtą negu kitas sutuoktinis. Analogiška nuostata įtvirtinta ir Vokietijos civilinio kodekso 1422 straipsnyje.

Jau aukščiau minėta, kad sudarant sandorius, susijusius su bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe esančiu turtu, reikalingas bendras sutuoktinių sutarimas, t.y. sandoriu sudaryti būtina abiejų sutuoktinių valia. Tačiau sutuoktiniai tvarkydami verslo ar kasdienius šeimos reikalus priversti sudarinėti įvairius sandorius, kurie gali ir neturėti svarbesnės reikšmės šeimos interesams, tad įstatymų leidėjo reikalaujamas bendras sutuoktinių sutarimas būtų neįmanomas, arba imperatyviu susitarimo reikalavimu būtų pasiekti ne sutuoktinio ar šeimos interesų gynimo tikslai, o priešingai – būtų suvaržytos šeimos, ar šeimos narių teisės ir teisėti interesai, taip pat civilinė apyvarta, kurios dalyviais yra sutuoktiniai. Reikėtų pažymėti, kad įstatymų leidėjas turi numatyti tokią turto, esančio bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, naudojimo, valdymo, bei disponavimo tvarką, kad nebūtų pernelyg varžoma civilinė apyvarta bei šeimos, ar šeimos narių teisės ir teisėti interesai. Tokie įstatymų leidėjo tikslai įgyvendinti Civilinio

kodekso 3.92 straipsnio 2 dalyje, kurioje numatyti atvejai, kada netaikoma bendroji teisės norma, reikalaujanti bendro sutuoktinių sutikimo. Analizuojant šios teisės normos turinį galima teigti, kad įstatymų leidėjas mano, jog be kito sutuoktinio sutikimo sudaryti šioje teisės normoje nurodyti sandoriai nepažeidžia kito sutuoktinio, šeimos teisių ir interesų. Minėta teisės norma yra specialioji lyginant su Civilinio kodekso 3.92 str. 1 dalimi, ir numato penkis atvejus, kuomet sudarant sandorius kito sutuoktinio sutikimas nereikalingas:

Pirma, kai priimamas palikimas ar atsisakoma jį priimti (CK 5.50-5.67 str.). Tai, kad palikimo priėmimui ar atsisakymui priimti palikimą, nereikia kito sutuoktinio sutikimo galima paaiškinti tuo, kad pagal Civilinio kodekso 3.89 str. 2 dalį sutuoktiniui dovanotas ar jo paveldėtas turtas po santuokos sudarymo, jeigu dovanojimo sutartyje ar testamente nėra nurodyta, kad turtas perduodamas bendrojon jungtinėn sutuoktinių nuosavybėn, yra asmeninė to sutuoktinio nuosavybė. Tačiau pažymėtina, kad sutuoktinis, priėmęs palikimą, turi atsakyti ir už palikėjo skolas, kurios gerokai viršija paveldimo turto vertę. Kyla klausimas ar tuo nebus pažeidžiami kito sutuoktinio interesai? Atsakymas turėtų būti neigiamas, kadangi pagal Civilinio kodekso 3.111 straipsnį jei vienas sutuoktinis gauna dovanų ar palikimą, iš to kylančios prievolės negali būti tenkinamos bendru turtu, išskyrus atvejus, kai dovana ar palikimas buvo gauti kaip bendras turtas. Tai reiškia, kad iš palikimo atsiradusios prievolės turėtų būti tenkinamos iš kitam sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise priklausančio turto, taip pat jeigu reikalavimams patenkinti nepakaks turto, kuris yra asmeninė to sutuoktinio nuosavybė, kreditoriams suteikiama teisė išieškoti iš to sutuoktinio dalies bendrame turte, tad kito sutuoktinio interesai nėra pažeidžiami. Tačiau ar reikalingas kito sutuoktinio sutikimas palikimui priimti, jeigu palikėjas turtą sutuoktiniams paliko bendrosios jungtinės nuosavybės teise? Atsakymas taip pat turėtų būti neigiamas, kadangi pagal Civilinio kodekso 3.92 straipsnio 3 dalį, preziumuojama, kad sutuoktinis sandorius sudaro, kai yra kito sutuoktinio sutikimas, išskyrus atvejus, kai sandoriui sudaryti reikalingas rašytinis kito sutuoktinio sutikimas. Kadangi palikimo priėmimas yra vienašalis sandoris, o palikimui priimti nenumatytas atskiras kito sutuoktinio rašytinės formos sutikimas, tam kad palikimo priėmimas sukeltų teisinės pasekmės abiem sutuoktiniams, nereikalingas kito sutuoktinio sutikimas. Tačiau reikia pažymėti, kad sutuoktinis priimdamas palikimą privalo būti rūpestingas, sąžiningas ir atidus, t.y. priimdamas palikimą jis turi pasidomėti palikėjo skolomis, siekdamas nepažeisti šeimos ar šeimos narių interesų turi apsvarstyti galimybę pasinaudoti įstatymų leidėjo suteikta teise priimti palikimą pagal apyrašą, ir šitaip atsakyti už palikėjo skolas tik paveldėtu turtu (CK 5.53. straipsnio 1 dalis).

Antrasis atvejis kuomet sudarant sandorius nereikalingas kito sutuoktinio sutikimas- kai atsisakoma sudaryti sutartį. Sutartis turėtų būti suprantama, kaip dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę. Iš pirmo žvilgsnio ši įstatymo leidėjo įtvirtinta nuostata yra protinga bei logiška, juk būtų nelogiška, kad kiekvienam atsisakymui sudaryti sutartį būtų gautas kito sutuoktinio sutikimas. Juk pasiūlymus sudaryti sutartį sutuoktinis gauna įvairiomis priemonėmis ir būdais (pvz. telefonu, gatvėje). Paprastai šie sandoriai nėra svarbūs šeimai, jos narių interesams, tad kito sutuoktinio sutikimo nereikalingumas didesnių problemų nesukelia. Tačiau kaip ši nuostata turėtų būti taikoma tais atvejais kuomet sutartis yra svarbi šeimos interesams? Praktinis pavyzdys. A ir sutuoktiniams bendrosios dalinės nuosavybės teise priklauso dviejų kambarių butas (A priklauso 1/10 dalis buto - sutuoktiniams likusi dalis buto). A nusprendė jam priklausančią 1/10 dalį buto už rinkos kriterijus atitinkančią kainą parduoti, ir per notarą informavo sutuoktinius apie galimybę pasinaudoti pirmenybės teise pirkti parduodamą A dalį (CK 4.79 str.). Per nustatytą terminą vienas iš sutuoktinių informavo A, kad atsisako pirkti parduodamą jo dalį. Kyla klausimas, ar vieno iš sutuoktinių atsisakymas pasinaudoti pirmumo teise pirkti (sudaryti sutartį) yra pakankamas, nors formaliai pagal Civilinio kodekso 3.92 straipsnio 2 dalies 2 punktą kito sutuoktinio sutikimas nėra reikalingas. Manychiau, kad aukščiau nurodytu atveju, kuomet atsisakoma sudaryti sutartį dėl turto, kuris susijęs su neabejotinų šeimos poreikių tenkinimu (padidės šeimos gyvenamoji patalpa, šeima taps savarankiškesnė ir kt.), kito sutuoktinio sutikimas yra reikalingas, tad ši teisės norma nesant susiformavusios teismų praktikos turi būti aiškinama labai atsargiai. Šios teisės normos tinkamą aiškinimą bei taikymą ateityje turėtų suformuoti teismai, tačiau visais atvejais turi būti aiškinama atsižvelgiant į faktines aplinkybes, sutuoktinių lygiateisiškumo, šeimos interesų apsaugos principus.

Civilinio kodekso 3.92 str. 2 dalies 3, 4, 5 punktuose numatyta, kad sutuoktinio sutikimas tai pat nereikalingas, kai imamasi neatidėliotinių priemonių bendram turtui apaugoti, kai pareiškiamas ieškinys dėl bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės gynimo bei, kai pareiškiamas ieškinys dėl savo teisių, susijusių su bendru turtu, gynimo arba savo asmeninių teisių, nesusijusių su šeimos interesais, gynimo. Akivaizdu, kad šios teisės normos užtikrina kito sutuoktinio teises ir interesus, o priešingas teisinis reguliavimas ne tik pažeistų sutuoktinių interesus, bet, manau, prieštarautų ir Civilinio kodekso 3.3 bei 1.5 straipsniuose įtvirtintiems principams. Be to pagal Civilinio kodekso

3.92 straipsnio 5 dalį kiekvienas sutuoktinis turi teisę be kito sutuoktinio sutikimo atidaryti banko depozitinę sąskaitą savo vardu ir laisvai disponuoti joje esančiomis lėšomis, jeigu tos piniginės lėšos nebuvo perduotos bendrojon jungtinėn nuosavybėn. Tai reiškia, kad pagal komentuojamą normą sutuoktinio sutikimo disponuojant sąskaitoje esančiomis piniginėmis lėšomis nereikia, tik tais atvejais, kai sąskaitoje esančios piniginės lėšos yra to sutuoktinio asmeninė nuosavybė (pvz. paveldėtos piniginės lėšos). Tais atvejais, jeigu sąskaitoje esančios piniginės lėšos yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, disponavimui jomis reikalingas kito sutuoktinio sutikimas, tačiau pagal Civilinio kodekso 3.92 straipsnio 3 dalį kito sutuoktinio sutikimas bus preziumuojamas. Dėl indelių, santuokos metu padėtų į sąskaitą, neretai pasitaiko piktnaudžiavimų, kada be kito sutuoktinio sutikimo, sutuoktinis nusiima sąskaitoje buvusius indėlius, šitaip atimdamas iš kito sutuoktinio teisę jais naudotis bei disponuoti. 1999 m. Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra nagrinėjo bylą, kurioje sutuoktinis, kilus nesutarimų ir gresiant santuokoje įgyto turto padalijimui, be kito sutuoktinio sutikimo pasiėmė banke laikytą indelį. Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai priteisė ieškovei pusę indėlio sumos. Lietuvos Aukščiausiasis teismas žemesnių instancijų sprendimus paliko nepakeistus ir nurodė, kad atsakovas bendrosios jungtinės nuosavybės turtą turi lygias teises valdyti, naudotis ir disponuoti. Atsakovas, be ieškovės žinios atsiimdamas indėlius ir juos paslėpdamas, ši sutuoktinių lygiateisiškumo principą pažeidė. Šie indėliai negali būti išbraukiami iš dalytino turto sąrašo. Nors ši byla buvo nagrinėta galiojant SŠK, tačiau šiems teisiniams santykiams taikomas teisinis reguliavimas išliko ir galiojant dabartiniam Civiliniam kodeksui. Konstatuotina, kad Civilinio kodekso 3.92 straipsnio 2 dalyje įstatymų leidėjo numatytas sąrašas atvejų kuomet nereikia kito sutuoktinio sutikimo yra išsamus, baigtinis (numerus clausus), todėl visais kitais atvejais, sandorius, susijusius su bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, sutuoktiniai privalo sudaryti pagal bendra tvarka.

Siekiant palengvinti civilinę apyvartą bei apsaugoti sąžiningus trečiuosius asmenis, sudarančius sandorius su sutuoktiniais, nuo galimų kito sutuoktinio ieškinių dėl sandorio nuginkėjimo, Civilinio kodekso 3.92 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta prezumpcija, kad sutuoktinis sandorius sudaro esant kito sutuoktinio sutikimui, išskyrus atvejus, kai sandoriui sudaryti reikalingas rašytinis kito sutuoktinio sutikimas. Ši prezumpcija taip pat turi svarbią ir praktinę reikšmę, kadangi asmuo, sudarantis sandorius su sutuoktiniu, gali netikrinti ar kito sutuoktinio sutikimas dėl sandorio sudarymo yra, o tiesiog pripažinti (preziumuoti), kad toks sutikimas yra. Tačiau pažymėtina, kad galimi atvejai, kuomet sandorį su sutuoktiniu sudariusi šalis žinojo, kad nėra gautas kito sutuoktinio sutikimas,

arba prielaida esant kito sutuoktinio sutikimą yra klaidinga. Abiem atvejais sutuoktinis, kurio sutikimo sudaryti sandorį negauta, gali patvirtinti be jo sutikimo sudarytą sandorį per vieną mėnesį nuo tos dienos, kai sužinojo apie sandorį. Pažymėtina, kad minėtos normos 6 dalyje numatyta ir kitos šalies teisių apsauga – iki sandorio patvirtinimo ji gali atsisakyti sudaryto sandorio. Tačiau jeigu kita sandorio šalis žinojo, kad asmuo, su kuriuo jis sudaro sandorį, yra sudaręs santuoką, tai sandorio ji gali atsisakyti tik tokiu atveju, jeigu sutuoktinis melagingai pareiškė, kad kito sutuoktinio sutikimas yra.

Pasitaiko atvejų, kai bendraja jungtine nuosavybe esantis turtas viešame registre yra nenurodytas kaip bendroji jungtinė nuosavybė arba teismo sprendimas vienam sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise priklausančią turtą pripažinti bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybė nėra įregistruojamas, ko pasekoje turtas yra perleidžiamas ar įkeičiamas tretiesiems asmenims nesant kito sutuoktinio valios išreiškimo (sutikimo). Tokie atvejai dažniausiai atsitinka dėl pačių sutuoktinių nerūpestingo ir neapdairaus elgesio. Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra nagrinėjęs bylą, kurioje teismo sprendimu turtas buvo pripažintas abiejų sutuoktinių bendraja jungtine nuosavybe, tačiau viešame nekilnojamojo turto registre toks sprendimas nebuvo užregistruotas. Aukščiausiasis teismas pažymėjo, kad teismo sprendimo neįregistravimas nepakeičia šio turto, kaip bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės, prigimties.³³ Taip pat teismas padarė išvadą, kad sandoriai, kuriems sudaryti buvo būtinas rašytinis kito sutuoktinio sutikimas gali būti pripažinti negaliojančiais, nesvarbu, ar kita sandorio šalis yra sąžininga ar nesąžininga, išskyrus atvejus, kai vienas ar abu sutuoktiniai sudarydami sandorį panaudojo apgaulę arba kai jie valstybės registrus tvarkančioms ar kitoms institucijoms ar pareigūnams suteikė neteisingų duomenų. Tokiais atvejais sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu tik tada, jei kita sandorio šalis yra nesąžininga. Todėl nenustačius kitos sandorio šalies nesąžiningumo, nukentėjusio sutuoktinio teisės negali būti ginamos per sandorių pripažinimo negaliojančiu institutą, nes būtų pažeistos Civilinio kodekso ginamų sąžiningų įgijėjų teisės. Reikėtų pažymėti, kad sandoriai, sudaryti be kito sutuoktinio sutikimo ir vėliau jo nepatvirtinti, gali būti nugrinčyti per vienerių metų sutrumpintą ieškinio senaties terminą, skaičiuojamą nuo tos dienos, kai sutikimo nedavęs sutuoktinis sužinojo apie tokį sandorį, jeigu įrodoma, kad kita sandorio šalis buvo nesąžininga (žinojo ar galėjo žinoti, kad sutuoktinis sudaro sandorį be kito sutuoktinio sutikimo).

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Stasys Diržys v Julija Diržinė, Egidijus Liudvikas* Nr. 3K-3-43/2004.

Kad sudarant sandorius dėl bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe esančio turto disponavimo, įstatymo leidėjo įtvirtintas kito sutuoktinio sutikimas nesukeltų praktinių problemų patiems sutuoktiniams, Civilinio kodekso 3.94 straipsnyje įtvirtinta, kad vienas sutuoktinis gali įgalioti kitą sutuoktinį savo nuožiūra valdyti, naudoti turtą, kuris yra jų bendroji jungtinė nuosavybė, ar disponuoti tokiu turtu. Tad sutuoktiniams pasinaudojus šia teise, civilinėje apyvartoje palengvėja turto, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, valdymo, tvarkymo bei disponavimo procedūra, nes vienam sutuoktiniui išreiškus vieną kartą savo valią pagal Civilinio kodekso 2 knygos normas, reglamentuojančias įgaliojimą, sudarant sandorius nebus reikalingas pastarojo sutuoktinio sutikimas, nes sudarant sandorius kontrahentui tik reikės pateikti įgaliojimą.

Pažymėtina, kad ne visada sutuoktinis objektyviai gali išreikšti savo valią dėl sandorio sudarymo, t.y. jis gali būti išvykęs, serga sunkia liga, yra dingęs. Tokiu atveju kitas sutuoktinis Civilinio kodekso 3.32 str. 2 dalyje nustatyta tvarka gali kreiptis į teismą dėl leidimo atlikti tam tikrus veiksmus be kito sutuoktinio sutikimo. Ši sutuoktinio teisė aptariama ir Civilinio kodekso 3.92 str. 3 dalyje. Prašymai išduoti leidimus nagrinėjami Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriuje nustatyta tvarka. Šiose bylose teismas turi būti aktyvus ir prieš duodamas tokį leidimą, privalo įsitikinti, kad kito sutuoktinio sutikimo gauti tikrai neįmanoma ir kad tokio leidimo išdavimas atitinka šeimos interesus. Tokiu atveju teismo nutartis prilyginama kito sutuoktinio sutikimui, o sandoriai, kuriuos vienas sutuoktinis sudarė gavęs teismo leidimą, sukelia sutuoktiniui tokius pat teisinius padarinius, kokių būtų atsiradę sandorį sudarius esant jo sutikimui. Teismo leidimas gali būti išduotas bet kokiems veiksams, kurių atlikimui reikalingas kito sutuoktinio pritarimas, pvz. leidimas parduoti butą, esantį šeimos turtu. Teismo leidimas vadovaujantis Civilinio kodekso 3.32 straipsnio 2 dalimi turėtų būti terminuotas, kas reiškia, jog leidimu suteikta teisė galioja terminuotą laiką, o jam pasibaigus, sutuoktinis praranda teisę atlikti veiksmus be kito sutuoktinio dėl to, kad teismo leidimas neteko galios. Terminuotas leidimas gali būti išduodamas ne tik daugkartiniams veiksams atlikti, bet ir vienkartiniam veiksmui atlikti, pavyzdžiui, sutuoktiniui suteikiama teisė be kito sutuoktinio sutikimo parduoti butą, esantį bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe, per trijų mėnesių laikotarpį. Tačiau galima situacija, kad teismo sprendime nebus nurodytas jo galiojimo terminas. Šiuo atveju reikėtų atsižvelgti į aplinkybes dėl kurių kitas sutuoktinis negalėjo išreikšti savo valios, taip pat remtis civilinėje teisė pripažintais protingumo, teisingumo, sąžiningumo principais. Tačiau tai, kad sutuoktinis gavo teismo leidimą atlikti tam tikrus veiksmus be kito sutuoktinio sutikimo, neatleidžia jo nuo pareigų, įtvirtintų teisės aktuose, atliekant tuos veiksmus. Jeigu teismas nustatys, kad

sutuoktinis veikia priešingai šeimos ar nepilnamečių vaikų interesais, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro pareiškimu, gali savo duotą leidimą pakeisti ar panaikinti. Toks teismo leidimo pakeitimas ar panaikinimas galioja tik ateičiai. Todėl teismas priimdamas leidimą atsižvelgdamas į tai, kokiam veiksmui leidimas išduodamas, turėtų numatyti, tam tikras sąlygas, pavyzdžiui, jeigu teismo leidimas išduodamas parduoti butą, esantį bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, jame turi būti numatyta bent minimali rinkos kriterijus atitinkanti kaina, taip pat jeigu sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, siūlytina įtraukti sąlyga, kad sutartyje būtų numatytas tam tikras parduodamo turto atlaisvinimo terminas. Visais atvejais teismas privalo būti aktyvus, reikalauti iš šalių pateikti reikiamus įrodymus, pavyzdžiui, jeigu ketinama parduoti šeimos turtu esantį butą, pareikalauti iš šalių preliminariosios sutarties dėl kito buto įsigijimo, siekti užtikrinti ne tik kito sutuoktinio, bet ir nepilnamečių vaikų teises ir teisėtus interesus.

Atsižvelgiant į tai, kad teismo leidimas kitam sutuoktiniui atlikti tam tikrus veiksmus gali sukelti neigiamas pasekmes, teismo nutarties kopija dėl teismo leidimo panaikinimo tą pačią dieną turi būti išsiųsta Notarų rūmams, o jeigu leidimas susijęs su disponavimu nekilnojamoju daiktu nutarties kopija turi būti išsiųsta ir viešajam registriui (CK 32 straipsnio 2 dalis). Tokia Civilinio kodekso nuostata paaiškinama tuo, kad dauguma veiksmų, kurie atliekami gavus teismo leidimą, yra atliekami notarų biuruose, pavyzdžiui, tvirtinami tam tikri sandoriai (hipotekos, pardavimo ir kita). Todėl Notarų rūmai gavę teismo nutarties panaikinti išduotą leidimą kopiją, nedelsiant apie tokią nutartį privalo informuoti visus Lietuvos Respublikoje dirbančius notarų, kurie privalo vykdyti teismo nutartį. Taip pat jeigu teismo leidimas yra susijęs su disponavimu nekilnojamoju daiktu nutarties kopija turi būti nusiųsta atitinkamam viešajam registriui, pavyzdžiui, nekilnojamojo turto, hipotekos, šitaip išviešinant teismo nutartį. Tačiau Civilinio kodekso 3.32 straipsnio 2 dalies norma neturėtų būti aiškinama, kaip numatanti baigtinį sąrašą institucijų, kurias būtina informuoti apie teismo nutartį dėl teismo leidimo panaikinimo. Manau, kad teismas turėdamas informacijos, jog tam tikras veiksmas bus atliekamas kitose institucijose, nutarties kopiją privalo išsiųsti ir joms. Tik toks šios teisės normos turinio atskleidimas apsaugotų ne tik sąžiningo sutuoktinio, bet ir visos šeimos teises bei teisėtus interesus.

Reikėtų pažymėti, kad teismo leidimas išduodamas ne tik tais atvejais, kai kitas sutuoktinis sutikimo atlikti tam tikrus veiksmus neduoda ar negali jo duoti dėl objektyvių priežasčių, bet ir tais atvejais kai abu sutuoktiniai bendrai sutaria dėl tam tikrų veiksmų atlikimo. Toks atvejis įtvirtintas Civilinio kodekso 3.85 str. 2 dalyje, numatančioje, kad

jeigu sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams sudaryti būtinas teismo leidimas. Šeimos turtu yra pripažįstama šeimos gyvenamoji patalpa, kilnojamieji daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant baldus, taip pat teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa. Ši įstatymo nuostata pateisinama nepilnamečių vaikų apsauga, jų teise turėti gyvenamąją patalpą.³⁴ Iš to galima daryti išvadą, kad nors šeimos turtas yra sutuoktinių bendroji jungtinė nuosavybė ir yra jų bendras sutarimas disponuoti šiuo turtu, esant nepilnamečių vaikų yra privalomas teismo leidimas. Ši teisės norma yra imperatyvi, todėl sutuoktiniai nei vedybų sutartimi nei kitais veiksmais negali pakeisti tokios teisės normos veikimo.

Civilinio kodekso 3.92 straipsnio 4 dalyje yra įtvirtinta, kad sandorius, susijusius su bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe esančio nekilnojamojo daikto ar daiktinių teisių į jį disponavimu ar jų suvaržymu, taip pat sandorius dėl bendros įmonės perleidimo ar teisių į ją suvaržymo bei vertybinių popierių, kurie yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, perleidimo ar teisių į juos suvaržymo gali sudaryti tik abu sutuoktiniai, išskyrus tuos atvejus, kai vienas iš sutuoktinių turi kito sutuoktinio išduotą įgaliojimą tokį sandorį sudaryti. Tad sudarant aukščiau nurodyto turto sandorius būtina abiejų sutuoktinių valios išraiška, o prezumpcija dėl kito sutuoktinio sutikimo yra netaikoma. Tokios disponavimo tvarkos pasirinkimą lėmė aukščiau išvardintų sandorių padariniai šeimai, todėl siekdamas užtikrinti jos interesus įstatymų leidėjas laikosi nuomonės, kad tokius sandorius gali sudaryti tik abu sutuoktiniai kartu. Šio reikalavimo galima nesilaikyti tik esant vieninteliam atvejui, t.y. kai vienas sutuoktinis turi kito sutuoktinio išduotą įgaliojimą. Pažymėtina, kad toks įgaliojimas turi būti patvirtintas notaro, jeigu specialiuose įstatymuose nenumatyta kitaip. Pavyzdžiui, Finansinių priemonių rinkų įstatymo 25 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad sutuoktinio įgaliojimas sudaryti sandorius dėl finansinių priemonių, kurios yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė ir kurios viešai siūlomos ir (arba) kuriomis prekiaujama reguliuojamoje rinkoje, gali būti išduodamas paprasta rašytine forma.³⁵

³⁴1996 m. kovo 14 d. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (Žinios. 1996, Nr. 33-807).

1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Žinios. 1995, Nr. 60-1501).

³⁵ Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas. 2007 m. sausio 18 d. Nr.X-1024.

5. Bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės pabaiga

Civilinio kodekso 3 knygos VI skyriaus 2 skirsnis “Įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas” baigiamas 3.100 straipsniu, kuriame įtvirtinti bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės pabaigos pagrindai. Šiame straipsnyje pateikiami 7 pagrindai, kuriems atsiradus bendroji jungtinė nuosavybės teisė laikoma pasibaigusia:

- a) mirus vienam sutuoktiniui
- b) vieną sutuoktinį paskelbus mirusiu ar pripažinus nežinia kur esančiu
- c) pripažinus santuoką negaliojančia
- d) nutraukus santuoką
- e) sutuoktiniams pradėjus gyventi skyrium (separacija)
- f) teismo sprendimu padalijus bendrą turtą
- g) sutuoktinių susitarimu pakeitus įstatymų nustatytą turto teisinį režimą.

Žinoma, aukščiau nurodytas bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pasibaigimo pagrindų sąrašas nėra baigtinis, kadangi bendroji jungtinė nuosavybė gali baigtis ir kitais įstatymų nustatytais atvejais. Kadangi nuosavybės teisė yra daiktinė teisė, jos pabaigos pagrindams taip pat turi būti taikomos Civilinio kodekso 4 knygos normos, pvz. bendrosios jungtinės nuosavybės teisė gali baigtis pametus daiktą, žuvus nuosavybės teisės objektui. Taip pat šiame straipsnyje neminimas gan populiarus bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pasibaigimo pagrindas – turto pasidalijimas notarinės formos sutartimi.

Sutuoktinio mirtis pagal Civilinio kodekso 3.100 straipsnio 1 punktą yra vienas iš pagrindų, kuriam esant bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė pasibaigia. Kadangi bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės subjektai yra sutuoktiniai, savaimė suprantama, kad vienam iš subjektų mirus, bendroji jungtinė nuosavybė pasibaigia, kadangi nuosavybės teisės subjektu lieka tik vienas sutuoktinis - mirusį pergyvenęs sutuoktinis. Sutuoکتinio paveldėjimo pagal įstatymą teisė įtvirtinta Civilinio kodekso 5.13 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad palikėją pergyvenęs sutuoktinis paveldi pagal įstatymą arba su pirmos ar antros eilės įpėdiniais. Žinoma, sutuoktiniui paveldėjimo teisė gali atsirasti ne tik įstatymo, bet ir testamentu pagrindu, pvz. Civilinio kodekso 5.43 straipsnyje netgi įtvirtinta speciali testamentu rūšis – bendras sutuoktinių testamentas, kuriuo sutuoktiniai mirties atveju vienas kitam palieka visą turtą. Tarp sutuoktinių susiklosčius paveldėjimo teisiniams santykiams, pergyvenęs sutuoktinis paveldi mirusiam sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise priklausantį turtą, taip pat ir jo dalį

bendrojoje nuosavybėje. Palikėjo turto dalies dydis ir jam nuosavybės teise priklausančio turto sudėtis nustatoma vadovaujantis Civilinio kodekso 3.88 – 3.91 straipsnių nuostatomis. Pagal Civilinio kodekso 3.117 straipsnyje įtvirtintą prezumpciją, vienam sutuoktiniui mirus, pusė bendrai santuokoje įgyto turto tampa pergyvenusio sutuoktinio asmenine nuosavybe. Tad pergyvenusiam sutuoktiniui pagal Notariato įstatymo 51 straipsnį išduodamas nuosavybės teisės liudijimas, o jeigu bendrąja jungtine nuosavybe priklausantis turtas užregistruotas likusio gyvo sutuoktinio vardu, šiam išduodamas mirusio sutuoktinio turto dalį nustatantis nuosavybės teisės liudijimas.³⁶ Todėl nustatant paveldimo turto dalis yra itin svarbi šių straipsnių, tuo pačiu ir bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės samprata ir analizė, kadangi netinkamas bendrosios nuosavybės suvokimas gali būti itin reikšmingas sutuoktinių paveldėjimo teisiniams santykiams.

Manau, kad tokios pačios teisinės pasekmės atsiranda ir esant Civilinio kodekso 3.100 straipsnio 2 punkte numatytam atveju – vieną sutuoktinį paskelbus mirusiu arba nežinia kur esančiu. Civilinio kodekso 2.31 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad paskelbto mirusiu asmens mirties data yra laikoma ta diena, kurią įsiteisėja teismo sprendimas paskelbti jį mirusiu. Asmens paskelbimas mirusiu vadovaujantis Civilinio kodekso 2.31 straipsnio 6 dalimi šio asmens civilinių teisių ir pareigų atžvilgiu prilygsta jo mirčiai. Todėl vieną iš sutuoktinių paskelbus mirusiu nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo tarp sutuoktinių atsiranda paveldėjimo teisiniai santykiai, o taip pat baigiasi ir bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė. Sutuoktiniui, paskelbtam mirusiu, grįžus ar paaiškėjus jo buvimo vietai, pagal Civilinio kodekso 2.32 straipsnio 1 dalį teismas panaikina sprendimą paskelbti asmenį mirusiuoju, tačiau paskelbtas mirusiu sutuoktinis neturi teisės reikalauti grąžinti savo turtą, kuris, paskelbus jį mirusiuoju, yra paveldėtas. Esant tokiai situacijai, kai sutuoktinis buvo nežinia kur dėl svarbių priežasčių, jis turi teisę reikalauti grąžinti jo turtą, išlikusį pas įpėdinius. Civilinio kodekso 3.50 straipsnyje įtvirtinta, kad santuoka baigiasi, kai vienas sutuoktinis teismo sprendimu paskelbiamas mirusiuoju. Todėl galima daryti išvadą, kad nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo kito sutuoktinio įgytas turtas yra jo asmeninė nuosavybė, nepaisant to, kad panaikinus teismo sprendimą, abiejų sutuoktinių bendru prašymu santuoka gali būti atnaujinta (CK 3.50 straipsnio 3 dalis). Tačiau reikia pažymėti, kad nuo santuokos atnaujinimo momento sutuoktinių įgytam turtui bus taikomas įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas, žinoma, jeigu tarp sutuoktinių nebus sudaryta vedybų sutartis.

³⁶ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. 1994 m. balandžio 26 d. Nr.5-446.

Civilinio kodekso 3.100 straipsnio 2 punkte taip pat nurodyta, kad bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė baigiasi vieną iš sutuoktinių pripažinus nežinia kur esančiu. Sunku suvokti, kodėl įstatymų leidėjas nustatė, kad bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė baigiasi pripažinus vieną iš sutuoktinių nežinia kur esančiu, kai tuo tarpu analizuojant Civilinio kodekso 2.29 – 30 straipsnius galima daryti priešingą nuomonę. Paskelbus vieną iš sutuoktinių nežinia kur esančiu, skiriamas jo laikinasis arba nuolatinis turto administratorius, tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad baigiasi bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė ar baigiasi pati santuoka, kas yra pagrindas pasibaigti bendrajai jungtinei nuosavybei. Sutuoktinio turto administratoriui turėtų būti taikomos 4 knygos XIX skyriaus „Kito asmens turto administravimas“ normos, kurių pagrindu administratorius turi rūpintis sutuoktinio turtu, imtis priemonių jį išsaugoti, priimti turto duodamus vaisius ir pajamas, registruoti skolas ir t.t. Disponuoti turtu, jį įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į turtą laikinasis administratorius gali tik teismo leidimu. Realizavus sutuoktiniui priklausančią turto dalį, antrasis sutuoktinis į jam likusį turtą įgyja asmeninės nuosavybės teisę.

Kitas pagrindas, kuriam esant baigiasi bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, yra santuokos pripažinimas negaliojančia. Santuokos pripažinimo negaliojančia teisinės pasekmės priklauso nuo sutuoktinių sąžiningumo, tai yra: ar abu sutuoktiniai buvo sąžiningi, ar vienas iš sutuoktinių buvo sąžiningas, ar abu sutuoktiniai buvo nesąžiningi (CK 3.45 – 46 straipsniai). Jeigu abu sutuoktiniai buvo sąžiningi, t.y. nežinojo ar negalėjo žinoti, kad yra kliūčių sudaryti santuoką, tai santuoka, nors ir pripažinta negaliojančia, sukelia jiems tokias pat teises pasekmes, kaip ir galiojanti santuoka, išskyrus paveldėjimo teisę. Todėl galima teigti, kad tokiems sutuoktiniams santuokos pripažinimas negaliojančia sukelia panašias teises pasekmes, kaip ir ištuoka, t.y. jų turtas, įgytas santuokos metu, laikomas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe ir dalijamas kaip bendroji jungtinė nuosavybė (CK 3.116 -129 straipsniai)³⁷. Esant abiejų sutuoktinių nesąžiningumui santuoka laikoma apskritai neegzistavusia, ir nesukuria jiems jokių teisių ir pareigų, kiekvienas iš sutuoktinių turi teisę atsiimti savo turtą, tame tarpe ir padovanotą kitam sutuoktiniui. Šiuo atveju abiejų sutuoktinių santuokos metu įgytas turtas dalijamas ne pagal bendrosios jungtinės nuosavybės padalijimo, o pagal bendrosios dalinės nuosavybės teisės padalijimo taisyklės, kurias reglamentuoja daiktinė teisė (CK 4.72 – 85 straipsniai).

³⁷ VITKEVIČIUS. Pranciškus Stanislavas „Bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pasibaigimas“ Justitia: 2004.

Vienas iš dažniausių bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pabaigos pagrindų yra santuokos nutraukimas (CK 3.100 straipsnio 4 punktą), todėl šiame darbe apie tai bus kalbama plačiau. Civilinio kodekso 3.49 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad santuoka gali būti nutraukta abiejų sutuoktinių bendru sutikimu, vieno sutuoktinio prašymu arba dėl sutuoktinių (sutuoktinio) kaltės. Pažymėtina, kad dažnai kreipiamasi teismus nutraukti santuoką bendru sutikimu, nors pagrindas nutraukti santuoką yra vieno sutuoktinio kaltė³⁸. Civilinio kodekso 3.51 straipsnyje nurodyta, kad santuoka bendru sutikimu gali būti nutraukta tik esant santuokos nutraukimo pasekmių (turto pasidalijimo) sutarčiai, kuri paduodama teismui kartu su prašymu dėl santuokos nutraukimo. Šioje sutartyje be kitų klausimų sutuoktiniai turi nurodyti kuriam iš sutuoktinių ir koks turtas atitenka. Jei sutarties neprieštarauja įstatymui teismas ją patvirtina ir sutarties turinys įtraukiamas į teismo sprendimą. Atsižvelgiant į tai, kad teismo sprendimas yra galutinis, nutraukus santuoką buvę sutuoktiniai nebegali papildomai kelti klausimų dėl kito bendro turto padalijimo, jeigu toje sutartyje nebuvo atitinkamo turto pasidalijimo. Tokią išvadą vienoje iš civilinių bylų yra padaręs Lietuvos Aukščiausias teismas³⁹. Ieškovė kreipėsi į teismą, prašydama padalyti bendrąją jungtinę sutuoktinių nuosavybę esantį turtą. Nors santuoka yra nutraukta, santuokos metu įgytas turtas padalytas sutartimi, patvirtinta teismo, tačiau teismo patvirtintoje sutartyje šalys neįvardijo santuokos metu įgyto tam tikro turto, kurį ir prašė teismo padalinti. Lietuvos Aukščiausias teismas konstatavo, kad teismas prieš priimdamas procesinį sprendimą dėl bendro sutuoktinių turto padalijimo ar sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių patvirtinimo, privalo šalims išaiškinti, kad toks įsiteisėjęs teismo sprendimas užkirs kelią ateityje sutuoktiniams reikšti tapatų reikalavimą. Tai reiškia, kad sutuoktiniams sutartyje nurodžius, jog bendro turto neturi, ir teismui tokią sutartį patvirtinus, bus pripažįstama, kad jie neturėjo bendro turto, todėl neteks teisės reikšti ateityje ieškinį dėl bendro turto padalijimo. Tokie patys teisiniai padariniai atsirastų, jeigu sutuoktiniai sutartyje nurodys bendrą turtą ir atitinkamai jį pasidalys. Tokiu atveju teismo procesinis sprendimas patvirtinti sutartį reiškia, kad yra konstatuota, jog daugiau bendro turto sutuoktiniai neturi, todėl jie negalės pareikšti naujo ieškinio dėl turto, nenurodyto sutartyje, padalijimo. Galioja bendroji taisyklė, kad toks teismo sprendimas yra galutinis ir įgyja *res judicata* galią. Negali būti keičiamas teismo sprendimas nutraukti santuoką, jis yra galutinis ir turi *res judicata* galią, santuoka

³⁸ Ten pat

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje *B.M v A.M.* Nr. 3K-3-474/2006 (S).

laikoma nutraukta ir sutuoktiniai nebegali pakeisti savo nuomonės. Taip pat negali būti keičiama sutarties ir teismo sprendimo dalis dėl sutuoktinių turto padalijimo. Byloje dėl santuokos nutraukimo pasekmių visais atvejais privalo būti išspręsti Civilinio kodekso 3.53 straipsnio 3 dalyje, Civilinio kodekso 3.59 straipsnyje nurodyti klausimai, taip pat ir sutuoktinių bendro turto padalijimas. Ieškovas turi nurodyti apie bendrą sutuoktinių turtą ir pateikti to turto padalijimo variantą, taip pat privalo pateikti dokumentus ar kitus leistinus įrodymus, patvirtinančius to turto priklausymą abiem sutuoktiniams, jo įsigijimo teisėtumą bei jo vertę (Nekilnojamojo turto registro ar kitokių viešų registrų tvarkytojų išduotus dokumentus, sutartis ar kitokius dokumentus). Taigi bendro turto (jo kiekio ir vertės) nurodymas ir reikalavimo jį padalyti suformavimas yra šalių, o ne teismo pareiga. Tokios pat sąlygos galioja ir tvirtinant sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių (CK 3.51 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Sutuoktiniai taip pat šioje sutartyje privalo nurodyti, ar jie turi bendrą turtą, o jeigu turi, kaip jį pasidalija. Taigi bendro turto (jo kiekio ir vertės) nurodymas ir jo pasidalijimas yra sutuoktinių, o ne teismo pareiga. Teismas privalo tikrinti, ar apie bendrą turtą ar jo nebuvimą yra nurodyta sutartyje. Tokia Lietuvos Aukščiausiojo teismo pozicija yra visiškai logiška bei pagrįsta.

Taip pat analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktiką, tenka pažymėti, kad 2001 m. įsigaliojusio Civilinio kodekso taikymas teismų praktikoje parodė, kad teismams sprendžiant ginčus tarp sutuoktinių (buvusių sutuoktinių), kartais kyla teisės normų galiojimo laike problema. Ši problema dažniausiai kyla dviem atvejais. Pirma, kai sutuoktiniai kreipiasi į teismą dėl santuokos nutraukimo galiojant naujajam Civilinio kodekso ir prašo padalyti turtą, kuris yra įgytas iki naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo, antra, kai santuoka nutraukta dar iki Civilinio kodekso įsigaliojimo, tačiau turtas, buvęs bendrąja sutuoktinių nuosavybe, nebuvo padalytas ir jį prašo padalinti vienas iš buvusių sutuoktinių jau galiojant naujajam Civiliniam kodeksui. Vyraujanti Lietuvos Aukščiausiojo teismo pozicija yra tokia, kad jeigu bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė dalijama galiojant naujajam Civiliniam kodeksui, tai taikomos šio kodekso normos, nepaisant, kad šalių santykiai susiklostė iki naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo. Toks aiškinimas grindžiamas šiais argumentais: Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 19 straipsnio 2 dalyje ir 25 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad, esant šeimos santykiams, atsiradusiems iki naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo, Civilinis kodeksas taikomas toms teisėms ir pareigoms, kurias atsiras joms įsigaliojus bei iš šių teisių ir pareigų atsirandančioms pasekmėms. Atsižvelgiant į tai, kad civilinio proceso teisė iš esmės skirta įgyvendinti materialiosios teisės saugomus interesus, taip pat į tai, kad įstatyme nustatyta, kad teismas nagrinėja

bylas pagal galiojančią teisę (1964 m. ir 2002 m. CPK 3 straipsnis), teismai, sprenddami bylas dėl sutuoktinių turto padalijimo galiojant naujam Civiliniam kodeksui, turi taikyti šio kodekso normas, reglamentuojančias sutuoktinio turto padalijimą. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad vien ta aplinkybė, kad žemesnės instancijos teismas sutuoktinių turtą padalijo ne pagal Civilinio kodekso normas, o pagal SŠK normas, savaime nėra pagrindas naikinti teismo sprendimą, kadangi gana daug SŠK buvusių teisės normų dėl sutuoktiniais bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausančio turto padalijimo atitinka naujojo Civilinio kodekso normas⁴⁰.

Reikia pažymėti, kad dalijant bendrą sutuoktinių turtą teismine tvarka nutraukiant santuoką, būtina remtis racionalumo principu ir siekti padalinti turtą pačiu optimaliausiu būdu, kad būtų užkirstas kelias kilti naujiems konfliktams tarp buvusių sutuoktinių. Tokias atvejais, manau, kad teismai turėtų remtis ne tik įstatymais, bet ir teismų praktika bylose dėl turto padalijimo ir naudojimosi bendru turtu tvarkos nustatymo, taip pat teismas, prieš tvirtindamas sutuoktinių sutartį dėl santuokos nutraukimo teisinių padarinių, privalo patikrinti, ar nėra aplinkybių, numatytų Civilinio kodekso 3.53 straipsnio 4 dalyje, nagrinėdamas bylas privalo būti aktyvus ir siekti Civilinio kodekso 3.3 straipsnyje įtvirtintų šeimos teisės principų realaus įgyvendinimo.

Civiliniame kodekse taip pat yra įtvirtinta, kad bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė baigiasi sutuoktiniam pradėjus gyventi skyrium (separacija). Santykius dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium reglamentuoja Civilinio kodekso 3.73 – 80 straipsniai. Dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium teismas priima sprendimą, tačiau reikia pažymėti, kad tokiam teismo sprendimui įsiteisėjus santuoka nėra nutraukiama. Teismas priimdamas sprendimą nustatyti gyvenimą skyrium (separacija) privalo išspręsti tokius pat klausimus, kaip ir santuokos nutraukimo atveju, tame tarpe ir dėl santuokos metu įgyto turto padalijimo. Sprendžiant separacijos bylas teismai taip pat privalo patikrinti, ar sutuoktiniai nepiktnaudžiauja separacijos institutu ir nesiekia separacijos turėdami neteisėtų tikslų, pavyzdžiui, siekdami išvengti prievolių vykdymo savo kreditoriams.⁴¹ Tenka pastebėti, kad sutuoktiniai klausimus dėl gyvenimo skyrium pasekmių numato atskiroje sutartyje, kurią teismas, patikrindamas ar ji neprieštarauja viešajai tvarkai, nepažeidžia vaikų ar vieno iš sutuoktinių teisių bei interesų, patvirtina ir įtraukia į teismo sprendimo turinį. Civilinio kodekso 3.79 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad gyvenimas

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *Aridona Zopelienė v Žydrūnas Zopelis*, Nr. 3K-3-579/2002;

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje *Snieguolė Alonderienė v Aidas Alonderis*, Nr. 3K-3-499/2003.

skyrium baigiasi, kai sutuoktiniai vėl pradeda kartu gyventi, ir teismas priima sprendimą, kuriuo patenkinamas sutuoktinių prašymas dėl gyvenimo skyrium pabaigos, ir tuo pačiu panaikinamas teismo sprendimas, kurio pagrindu buvo nustatytas sutuoktinių gyvenimas skyrium (separacija). Atsižvelgiant į tai, kad šio magistrinio darbo tikslas yra bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės analizė, toliau bus analizuojama separacijos įtaka bendrajai jungtinei sutuoktinių nuosavybei. Kaip jau buvo minėta tarp sutuoktinių nustačius gyvenimą skyrium (separaciją), bendroji jungtinė nuosavybė pasibaigia, kadangi teismas privalo padalinti turtą. Teismo sprendimu padalijus bendrąją jungtinę sutuoktinių nuosavybę, kiekvienam iš sutuoktinių atsiranda asmeninė nuosavybė. Apibendrintai galima pasakyti, kad sutuoktiniai nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo bendra jungtine nuosavybe priklausančio turto neturi. Nuo šio momento tarp sutuoktinių atsiranda visiško sutuoktinių turto atskirumo teisinis režimas. Mano nuomone, neteisinga yra Civilinio kodekso trečios knygos komentare išsakyta nuomonė, kad bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė atsinaujina automatiškai. Juk Civilinio kodekso 3.100 straipsnio 5 dalyje pasakyta, kad bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė baigiasi sutuoktiniam pradėjus gyventi skyrium (separacija). Iš to galima daryti išvadą, kad nuo teismo sprendimo nustatyti separaciją įsiteisėjimo sutuoktinių įgytas turtas yra kiekvieno iš jų asmeninė nuosavybė. Civiliniame kodekse nėra pasakyta, kad galimi atvejai, kuomet asmenine nuosavybės teise priklausančias turtas automatiškai gali tapti bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe. Apskritai, terminas „automatiškai“ nėra vartojamas teisinėje literatūroje. Vienintelis atvejis nuo separacijos patvirtinimo iki panaikinimo įgytam turtui nustatyti bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės režimą yra vedybų sutartis, kurioje sutuoktiniai gali nustatyti įstatymų leidžiamą sutuoktinių turto teisinį režimą.

Bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė gali baigtis ne tik esant abiejų sutuoktinių valiai. Toks atvejis numatytas Civilinio kodekso 3.100 straipsnio 6 punkte, kuriame nustatyta, kad bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė baigiasi teismo sprendimu padalijus bendrą turtą. Šiuo pagrindu bendroji jungtinė nuosavybė dažniausiai baigiasi kreditoriaus prašymu padalyti bendrą turtą, pavyzdžiui, vieno iš sutuoktinių prievolė kreditoriui yra asmeninė ir jeigu tokio sutuoktinio prievolėms patenkinti nepakanka jam asmeninės nuosavybės teise priklausančio turto. Šiuo atveju svarbu yra tai, kad kreditoriaus prašymu padalijus sutuoktinių turtą bendroji jungtinė nuosavybė baigiasi tik padalintam turtui, kas reiškia, kad sutuoktiniams po teismo sprendimo padalinti turtą įsiteisėjimo momento sutuoktinių įgytas turtas bus laikomas jų bendroji jungtinė nuosavybė, t.y. sutuoktinių įgytam turtui ir toliau bus taikomas įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas. Teismo sprendimu padalijus bendrą

sutuoktinių turtą, bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė baigiasi ne tik kreditoriaus prašymu, bet ir vieną iš sutuoktinių pripažinus neveiksniu ar ribotai veiksnium, arba jeigu jis nuostolingai tvarko bendrą turtą ar savo veiksmais kelia pavojų bendrajai jungtinei sutuoktinių nuosavybei ir šeimos interesams, ar be pakankamo pagrindo neprisideda prie šeimos poreikių tenkinimo. Šiuo atveju kitas sutuoktinis gali kreiptis į teismą dėl turto padalijimo nenutraukus santuokos (CK 3.124 straipsnis).

Kaip jau buvo minėta anksčiau, naujasis Civilinis kodeksas civilinėje teisėje įnešė naują institutą – vedybų sutartį, kuris civiliniuose santykiuose tampa vis dažniau taikomas, kadangi sutuoktiniai ar būsimi sutuoktiniai turi didesnę laisvę pasirinkti jų įgytam turtui taikytiną turto teisinio režimo rūšį. Kaip apibrėžta Civilinio kodekso 3.101 straipsnyje vedybų sutartis yra sutuoktinių susitarimas, nustatantis jų turtines teises ir pareigas santuokos metu, taip pat po santuokos nutraukimo ar gyvenant skyrium (separacija). Analizuojant šio instituto normas kiek tai susiję su šio darbo tema, kyla klausimas ar sutuoktiniai gali vedybų sutartimi pakeisti jau esamo turto teisinį režimą, pavyzdžiui, sutuoktiniai gyvendami santuokoje 2002 m. bendrosios jungtinės nuosavybės teise įgijo butą, tačiau šiam butui taikytiną bendrosios jungtinės nuosavybės teisinį režimą jie nori pakeisti į bendrosios dalinės (kiekvienam iš jų asmeninės) teisinį režimą? Sistemine vedybų sutarties instituto bei Civilinio kodekso įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo analizė leidžia teigti, kad atsakymas į šį klausimą turėtų būti teigiamas. Civilinio kodekso 3.104 straipsnio 1 dalies 3 punkte yra numatyta, kad sutuoktiniai turi teisę vedybų sutartyje numatyti, kad turtas įgytas susituokus yra bendroji dalinė sutuoktinių nuosavybė, o to paties straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad sutuoktiniai vedybų sutartyje gali nustatyti tiek esamo, tiek būsimos turto teisinį režimą. Tad galima teigti, kad vedybų sutartimi gali būti keičiamas vedybų sutarties sudarymo metu sutuoktinių turimo turto teisinis režimas, tiek turto, kurį sutuoktiniai įgys ateityje teisinį režimą (pvz. ateityje įsigijami nekilnojamoji daiktai bus laikomi sutuoktinių bendrąja daline nuosavybe, kurioje sutuoktinių dalys yra lygios). Tačiau taikant bei aiškinant teisės normas būtina įvertinti teisės normos taikymo laike principą. Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 24 straipsnio antroje dalyje yra įtvirtinta, kad iki Civilinio kodekso įsigaliojimo, tai yra iki 2001 m. liepos 01 d. sutuoktinių įgyto turto teisinis režimas negali būti pakeistas vedybų sutartimi. Apibendrinant tai, kas pasakyta, galima daryti išvadą, kad vedybų sutartimi sutuoktiniai gali pakeisti tik turto įgyto nuo 2001 m. liepos 01 d. teisinį režimą, taip pat tai, kad vedybų sutartis yra pagrindas bendrajai jungtinei sutuoktinių nuosavybei transformuotis į bendrąją dalinę sutuoktinių nuosavybę, kurioje nustatytos sutuoktiniams priklausančio turto dalys. Tačiau turbūt dėl

šio instituto naujumo bei praktikos nebuvimo bei sutuoktinių šią dieną skeptiško požiūrio į vedybų sutarties sudarymą, toks turto teisinio režimo būdas nėra dažnai taikomas.

Civilinio kodekso 3.100 straipsnyje, numatančiame bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pasibaigimo pagrindus, nėra numatyta gana dažnai praktikoje pasitaikantis sutuoktinių bendrosios nuosavybės pasibaigimo pagrindas – sutuoktinių sudaryta ir notaro patvirtinta sutuoktinių turto pasidalijimo sutartis. Toks pagrindas numatytas Civilinio kodekso 3.116 straipsnyje, kuriame įtvirtinta, kad Civilinio kodekso 3 VIII skyriaus normos taikomos tais atvejais, kai nėra sutuoktinių sutarties dėl bendro turto padalijimo. Šiuo pagrindu bendroji jungtinė nuosavybė gali baigtis bet kuriuo metu galiojant santuokai. Kaip taisyklė tokios sutuoktinių turto pasidalijimo sutartys sudaromos prieš nuraukiant santuoką, tačiau negalima teigti, kad sutuoktiniams yra draudžiama santuokos metu įgyto turto pasidalijimo sutartimi pasidalinti turtą ir toliau liekant gyventi santuokoje. Turto pasidalijimo sutarties sudarymo tikslumą gali lemti vieno iš sutuoktinių noras savo turtą perleisti artimam giminaičiui, vaikui, arba sutuoktinis turi asmeninių skolų, kurias nori patenkinti iš jam asmeninės nuosavybės teise po turto pasidalijimo priklausančios turto dalies. Sutuoktinių turto pasidalijimo sutartimi sutuoktiniai turtą gali pasidalinti tiek lygiomis, tiek nelygiomis dalimis, tačiau tokia sutuoktinių turto pasidalijimo sutartis negali prieštarauti Civilinio kodekso 3.53 straipsnio 4 daliai, t.y. sutartis neturi prieštarauti viešajai tvarkai, iš esmės nepažeisti sutuoktinių nepilnamečių vaikų ar vieno sutuoktinio teisių ar teisėtų interesų. Tokią sutartį kiekvienas iš sutuoktinių turi teisę ginčyti bendrais sandorių negaliojimo pagrindais, pavyzdžiui, Civilinio kodekso 1.91 straipsnio pagrindu tokia sutartis gali būti pripažinta negaliojančia, jeigu įrodoma, kad vienas iš sutuoktinių, nesąžiningai pasinaudodamas kito sutuoktinio tam tikra būseną (pvz. sunkia sveikatos būkle), sudaro sutartį labai nenaudingomis kitam sutuoktiniui sąlygomis.⁴² Reikia pažymėti, kad reikalavimas pripažinti tokią sutartį negaliojančia gali būti pareikštas ir santuokos nutraukimo byloje. Taip pat notarine forma sudaryta sutuoktinių turto pasidalijimo sutartis negali būti panaudota prieš sąžiningus sutuoktinių kreditorius. Jeigu sutuoktiniai piktnaudžiauja savo teise pasidalinti turtą notarine tvarka ir tokią sutartį sudaro siekdami išvengti esamų ar būsimų prievolių vykdymo kreditoriams, tai kreditoriai tokią sutartį gali ginčyti reikšdami Pauliano ieškinį. Reikia pažymėti, kad sutuoktiniai notarine sutartimi gali pasidalinti ne tik visą jiems bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausančią turtą, bet

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje *Alina Beleškienė v Aidas Beleška, Jadzius Beleška*, Nr. 3K-3-47/2004.

ir dalį turto, pavyzdžiui, sutuoktinių turto pasidalijimo sutartyje numatyta, kad butas atitenka vieno sutuoktinio asmeninėn nuosavybėn, o sodo pastatas su žemės sklypu- kito sutuoktinio asmeninėn nuosavybė. Po tokios sutarties sudarymo sutuoktinių įgytam turtui bus taikomas įstatymų nustatytas bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisinis režimas.

Sutuoktiniai yra santuokos metu įgyto turto bendraturčiai, kurių kiekvienam priklausanti dalis bendroje jungtinėje nuosavybėje nėra nustatyta. Civilinio kodekso 4.89 straipsnyje yra nurodyti atvejai, kai nustatoma dalis bendroje jungtinėje nuosavybėje. Vienas iš tokių atvejų būtent ir yra santuokos metu įgyto turto padalijimas, kurio pagrindu baigiasi bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisiniai santykiai. Šiuo atveju bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė transformuojasi į bendrąją dalinę nuosavybę ir bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pabaiga sutampa su bendrosios dalinės nuosavybės atsiradimo pradžia.⁴³ Šis bendraturčių teisinių santykių pasikeitimas nesudaro pagrindo vienam bendraturčiui įgyti santuokinį turtą asmeninės nuosavybės teisėmis, kitam išmokant kompensaciją, žinoma, išskyrus atvejus kai bendraturčiai (buvę sutuoktiniai) susitaria kitaip, jiems bendros jungtinės nuosavybės teise priklausantis daiktas yra nedalus. Tačiau tenka pažymėti, kad pagal Civilinio kodekso 3.127 straipsnio nuostatas dalijant sutuoktiniams bendrąją jungtinę nuosavybę priklausantį turtą, prioritetą teikiamas turto padalijimui natūra. Šiuo atveju turtas padalijamas natūra, jeigu toks turto padalijimo būdas yra galimas. Galimybę konkretų turtą tarp sutuoktinių padalyti natūra ir, nustačius kiekvieno iš jų dalis, paskirti tokį turtą naudoti buvusiems sutuoktiniams gali eliminuoti ne tik objektyvios priežastys (pavyzdžiui, turto nedalumas), bet ir subjektyvios priežastys (pavyzdžiui, itin komplikuoti buvusių sutuoktinių tarpusavio santykiai, pašalinantys galimybę derinant interesus naudotis ne tik padalytu turtu ir dėl to darantys neigiamą poveikį ir nepilnamečių vaikų interesams). Šiais atvejais turtas natūra turėtų būti priteisiamas vienam sutuoktiniui, kartu įpareigojant jį kompensuoti antram sutuoktiniui jo dalį pinigais. Pažymėtina, kad sutuoktinių sutartis, kuria padalinama bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, turi būti registruojama hipotekos įstaigoje, kurioje įregistruota vedybų sutartis arba yra padalytas turtas, padarant atitinkamą įrašą vedybų sutarčių registre. Registravimą plačiau reglamentuoja Vedybų sutarčių registro nuostatai.⁴⁴

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje *V.Globys v J.G. Globienė*, Nr. 3K-3-267/2005;

⁴⁴ Vedybų sutarčių registro nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 13 d. nutarimu Nr.1284.

Tenka pažymėti, kad naujasis Civilinis kodeksas ir iki tol galiojęs SŠK skirtingai reglamentavo ieškinio senaties termino taikymą reikalavimams dėl turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, padalijimo. SŠK 23 straipsnio 4 dalis nustatė trijų metų ieškininės senaties terminą reikalavimui dėl turto, esančio bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, padalijimo. Kaip matyti iš šios teisės normos turinio, senajame SŠK nebuvo nustatytas terminas nuo kada pradedamas skaičiuoti ieškinio senaties terminas. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis teismas remdamasis specialios ir bendrosios teisės normų konkurencijos taisykle, išaiškino, kad ieškinio senaties termino pradžia turi būti skaičiuojamas ne nuo santuokos nutraukimo dienos, o nuo tos dienos, kada vienas iš buvusiųjų sutuoktinių (bendrasavininkių) sužinojo ar turėjo sužinoti apie savo, kaip bendrasavininkio, nuosavybės teisės pažeidimą.⁴⁵ Naujojo Civilinio kodekso 3.129 straipsnyje ši teisės spraga panaikinta ir numatyta, kad reikalavimams dėl turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, išskyrus nekilnojamuosius daiktus, padalijimo taikomas penkerių metų ieškinio senaties terminas, skaičiuojamas nuo to momento, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium. Šiame straipsnyje vartojamas terminas „gyvenimas skyrium“ turėtų būti suprantamas plačiai: jis reiškia faktinį sutuoktinių gyvenimą atskirai ir nesutampa su terminu „separacija“ (teismo patvirtintu gyvenimu skyrium). Todėl esant tokiai situacijai, kai sutuoktiniai nutraukdami santuoką nepasidalija kilnojamųjų daiktų, pavyzdžiui, automobilio, tai praėjus 5 metų terminui nuo faktinio gyvenimo skyrium, kuris gali sutapti ir su santuokos nutraukimo momentu, dar nereiškia, kad automobilis tampa vieno iš sutuoktinių asmenine nuosavybe, o bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė pasibaigia. Kaip yra pažymėjęs Lietuvos Aukščiausiasis teismas, bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisė išlieka ir pasibaigus ieškininės senaties terminui, tačiau bendrasavininkis, praleidęs šį terminą be svarbių priežasčių, netenka galimybės ginti savo teisę teismine tvarka, taip pat, kad ieškininės senaties termino, skirtingai nei naikinamojo termino, pasibaigimas pačios teisės reikalauti padalinti bendrąja jungtine nuosavybe esantį turtą nepanaikina⁴⁶. Taip pat pažymėtina, kad skirtingai nei prieš tai galiojęs SŠK, naujasis Civilinis kodeksas numato, kad reikalavimams dėl nekilnojamųjų daiktų, kurie yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, padalijimo pareikšti ieškinio senaties terminas apskritai netaikomas, nes toks turtas viešame nekilnojamojo turto registre yra nurodytas, kaip bendroji jungtinė nuosavybė, todėl vienas sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo negali juo laisvai

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. rugpjūčio 21 d. nutartis civilinėje byloje *A.Rudys v Julius Rudys*, Nr. 3K-3-725/2000.

⁴⁶ Ten pat

disponuoti ir pažeisto kito sutuoktinio teisių.⁴⁷ Tačiau su šia Civilinio kodekso trečios knygos komentare išsakyta pozicija iš dalies negalima sutikti, kadangi ieškinio senatis taikoma ne tik tokiam turtui, kuris viešame registre užregistruotas kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, bet ir tokiam nekilnojamajam turtui, kuris įgytas santuokos metu, bet viešame registre nėra užregistruotas kaip bendroji jungtinė nuosavybė. Priešingas šios teisės normos aiškinimas prieštarautų kito sutuoktinio interesams, taip pat ir Civilinio kodekso 1.5 bei 3.3 straipsniuose įtvirtintiems teisės principams.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002.

IŠVADOS

1. Naujajame Civiliniame kodekse įtvirtintas pagal įstatymus ir pagal sutartis nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas (CK 3.81 straipsnis). Šių turto teisinių režimų analizė parodė, kad nesant vedybų sutarties, sutuoktinių turtui taikomas įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas, kuris reiškia, kad turtas, sutuoktinių įgytas po santuokos sudarymo, yra jų bendroji jungtinė nuosavybė. Kadangi minėta teisės norma yra imperatyvi, tad sutuoktiniai turtą gali įgyti tik bendrosios jungtinės nuosavybės teise, o sutarties sąlyga, kad sutuoktiniai turtą įgyja ne bendrosios jungtinės, o bendrosios dalinės nuosavybės teise, yra niekinė ir negali būti taikoma.

2. Įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas taikomas nuo santuokos įregistravimo civilinės metrikacijos įstaigoje, o iki šio momento įgyto turto teisiniam režimui nustatyti taikytinos Civilinio kodekso daiktinės teisės normos, reglamentuojančios bendrąją dalinę nuosavybę. Tad bažnytinės santuokos sudarymo fakto neįtraukimas į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, sutuoktinių turtiniams teisiniams santykiams nesukuria jokių teisinių pasekmių. Tačiau teismų praktika pripažįsta, kad šalių buvimas bažnytinėje santuokoje ir jos pripažinimas, pavyzdžiui, vėlesnis jos įtraukimas į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, leidžia jų tarpusavio turtiniuose santykiuose nustatant dalį bendroje dalinėje nuosavybėje taikyti turto lygių dalių principą. Pažymėtina, kad tokia pozicija atitinka kito sutuoktinio teisės ir interesus bei Civiliniame kodekse įtvirtintus teisės principus.

3. Bendrajai jungtinei sutuoktinių nuosavybei priskirtinas turto, kuris nurodytas Civilinio kodekso 3.88 straipsnyje, sąrašas nėra baigtinis. Minėtas sąrašas yra pavyzdinis, o jį detalizuoti turi teismų praktika. Teismų praktikos analizė parodė, kad bendrąją jungtinę sutuoktinių nuosavybę pripažįstamas ir kitas turtas, nenurodytas Civilinio kodekso 3.88 straipsnyje, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausias teismas pripažino, kad bendrąją jungtinę sutuoktinių nuosavybę taip pat laikomas indėlis ir piniginės lėšos, nepriklausomai nuo to, kurio iš sutuoktinių vardu yra atidaryta sąskaita. Nustatant ar turtas yra bendroji jungtinė, ar asmeninė nuosavybė, būtina atsižvelgti į teismų praktikos bei teisės doktrinos suformuotus kriterijus: turto įsigijimo laiką, turto įsigijimo pagrindą, turto pobūdį ir kita.

4. Teisės norma, įtvirtinanti, kad lėšos, vieno sutuoktinio gautos kaip neturtinės žalos atlyginimas yra asmeninė jas gavusio sutuoktinio nuosavybė (CK 3.89 str.), nėra imperatyvi ir turi būti taikoma labai atsargiai, būtina analizuoti visas

aplinkybės. Tokia išvada seka iš to, kad vienam sutuoktiniui padarius neturtinę žalą, neturtinė žala gali būti padaryta ir kitam sutuoktiniui. Tad jeigu nukentėjo ir kito sutuoktinio neturtiniai interesai, priteistą neturtinės žalos atlyginimą reikėtų vertinti kaip bendrąją jungtinę sutuoktinių nuosavybę.

5. Civilinio kodekso 3.88 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės prezumpcija, reiškianti, kad turtas yra bendroji jungtinė nuosavybė, kol nėra įrodyta, kad turtas yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė, turi didelę reikšmę ne tik materialiosios, bet ir procesinės teisės požiūriu. Pavyzdžiui, sutuoktinis, teigiantis, kad turtas yra bendroji jungtinė nuosavybė, neprivalo šio teiginio įrodinėti, nes ši aplinkybė preziumuojama pagal įstatymą.

6. Prezumpcija, įtvirtinta Civilinio kodekso 3.92 straipsnio 3 dalyje, reiškianti, kad sutuoktinis sandorius sudaro esant kito sutuoktinio sutikimui (išskyrus atvejus, kai sandoriui sudaryti reikalingas rašytinis kito sutuoktinio sutikimas), turi svarbią praktinę reikšmę, palengvina civilinę apyvartą, kadangi asmuo, sudarantis sandorius su sutuoktiniu, gali netikrinti ar kito sutuoktinio sutikimas dėl sandorio sudarymo yra, o tiesiog pripažinti (preziumuoti), kad toks sutikimas yra.

7. Sutuoktinių turto teisinių režimų analizė leidžia daryti išvadą, kad Civiliniame kodekse yra įtvirtintas sutuoktinių turto riboto bendrumo teisinis režimas, reiškiantis, kad santuokos metu įgytas turtas yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, tačiau kiekvienas iš sutuoktinių gali turėti ir asmeninės nuosavybės teise priklausantį turtą. Toks teisinis reguliavimas atitinka daugelio užsienio valstybių praktiką.

8. Įstatymų leidėjas pasirinkdamas valdymo, naudojimo, disponavimo bendrąją jungtinę sutuoktinių nuosavybę esančio turto tvarką pasirinko lankstų valdymo, naudojimo, disponavimo šiuo turto modelį. Tokią išvadą leidžia daryti Civilinio kodekso 3.92 straipsnyje numatyta kito sutuoktinio sutikimo prezumpcija valdant, naudojant, disponuojant tam tikros rūšies turtu, esančiu bendrąją jungtinę sutuoktinių nuosavybę. Tačiau siekiant apsaugoti kito sutuoktinio interesus Civiliniame kodekse nurodytas sąrašas sandorių, kuriuos sudarant būtinas kito sutuoktinio rašytinis sutikimas.

9. Bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pasibaigimo pagrindų sąrašas, įtvirtintas Civilinio kodekso 3.100 straipsnyje, nėra baigtinis, kadangi bendroji jungtinė nuosavybė gali baigtis ir kitais įstatymų nustatytais atvejais, pavyzdžiui, bendrosios jungtinės nuosavybės pabaigos pagrindams taip pat turi būti taikomos Civilinio kodekso 4 knygos normos.

10. Teismų praktikos analizė rodo, kad teismams sprendžiant ginčus dėl sutuoktinių (buvusių sutuoktinių) turto padalijimo kyla teisės normų galiojimo laike

problema. Lietuvos Aukščiausiojo teismo pozicija yra tokia, kad jeigu bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė dalijama galiojant naujam Civiliniam kodeksui, tai taikomos šio kodekso normos, nepaisant to, kad šalių santykiai susiklostė iki Civilinio kodekso įsigaliojimo. Tačiau galima daryti išvadą, kad vien ta aplinkybė, kad žemesnės instancijos teismas sutuoktinių turtą padalijo ne pagal Civilinio kodekso normas, o pagal SŠK normas, savaime nėra pagrindas naikinti teismo sprendimą.

11. Naujasis Civilinis kodeksas pašalino Santuokos ir Šeimos kodekse buvusių netikslumų, susijusių su ieškinio senaties termino taikymo dėl sutuoktiniams bendraja jungtine nuosavybe priklausančio turto padalijimo. Civiliniame kodekse, skirtingai negu prieš tai galiojusiam Santuokos ir Šeimos kodekse, numatyta, kad reikalavimams dėl turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, išskyrus nekilnojamuosius daiktus, padalijimo taikomas penkerių metų ieškinio senaties terminas. Taip pat Civiliniame kodekse nustatyta ieškinio senaties termino pradžia, kas nebuvo nustatyta Santuokos ir Šeimos kodekse. Apibendrintai galima teigti, kad ieškinio senaties termino pabaiga nepanaikina turto bendrosios jungtinės nuosavybės teisinio režimo, tačiau bendrasavininkis (sutuoktinis), praleidęs šį terminą, netenka teisės savo teises ginti teismine tvarka.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Žinios. 1992, Nr. 31-953; 1996, Nr. 64-1501).
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Žinios. 2000, Nr. 74).
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Žinios. 2002, Nr. 36).
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Žinios. 2000, Nr. 74-2262).
5. Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas. 2007 m. sausio 18 d. Nr.X-1024.
6. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 64 – 1914.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas. 1996 m. birželio 20 d. Nr.I-1392.
8. 1996 m. kovo 14 d. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (Žinios. 1996, Nr. 33-807).
9. Lietuvos Respublikos Santuokos ir šeimos kodeksas (Žinios. 1969, Nr. 21-186).
10. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Žinios. 1995, Nr. 60-1501).
11. Bürgerliches Gesetzbuch: 2005-06-01;
12. Lietuvos Respublikos Notariato įstatymas. 1994 m. balandžio 26 d. Nr.5-446.

II. Specialioji literatūra:

1. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002;
2. Чегранова. Имущественные отношения российской семье. Москва. Юрист. 1997;
3. Civilinė teisė. 1997. Kaunas;
4. NEKROŠIUS I, NEKROŠIUS V, VĖLYVIS S. Romėnų teisė. Vilnius 1999;
5. VITKEVIČIUS, Pranciškus Stanislavas. Bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pasibaigimas: Justitia 2004 Nr. 5 (53);
6. VITKEVIČIUS, Pranciškus Stanislavas. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia 2006;
7. Пчулинцева Л.М. Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации. Москва. 2002.

III. Praktinė medžiaga:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *Aridona Zopelienė v Žydrūnas Zopelis*, Nr. 3K-3-579/2002;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 06 d. nutartis civilinėje byloje *Regina Rožienė v Antanas Rožis*, Nr. 3K-7-563/2005
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 03 d. nutartis civilinėje byloje *Elvyra Andriuškevičienė v Vitalius Andriuškevičius* Nr. 3K-3-1230/2001;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 02 d. nutartis civilinėje byloje *Tamara Michalčiuk v Viktoras Volodko* Nr. 3K-7-311/2002;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio 02 d. nutartis civilinėje byloje *Jelena Romaš v Stanislavas Romaš* Nr. 3K-3-449/2003;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 02 d. nutartis civilinėje byloje *Tamara Michalčiuk v Viktoras Volodko* Nr. 3K-7-311/2002;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis *civilinėje byloje V. Karpičiūtė prieš E. Karpičienę*, bylos Nr. 3K-3-395/1999, kategorija 13;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje *Irena Česiūnienė v Enrikas Česiūnas* Nr. 3K-3-22/2003;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje *Viktoras Balmušas v Rita Balmušienė* Nr. 3K-3-345/2003;
10. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 1998 m. gruodžio 22 nutarimas Nr.9: Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl privatizuojamų butų padalijimo;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *J.S v A.S* Nr. 3K-3-126/2006;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje *Kuchalskis v L. Kuchalskienė* Nr.3K-3-445/2001 A;
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *J.S v A.S* Nr. 3K-3-126/2006;

14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 07 d. nutartis civilinėje byloje *Jūratė Matulaitienė v antstolė Aušra Lepeškaitė* Nr. 3K-3-383/2005;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje *Loreta Milkintienė v Birutė Laktionkina* Nr. 3K-3-705/2003;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *Zbignevas Kuliešas v Edita Kavarskienė, Egidijus Sudikas* Nr. 3K-3-512/2004;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje *Diana Sablovskienė v Ričardas Sablovskis* Nr.3K-3-551/2005;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Stasys Diržys v Julija Diržinė, Egidijus Liudvikas* Nr. 3K-3-43/2004;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje *B.M v A.M.* Nr. 3K-3-474/2006 (S);
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje *Snieguolė Alonderienė v Aidan Alonderis*, Nr. 3K-3-499/2003;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje *Alina Beleškienė v Aidan Beleška, Jazius Beleška*, Nr. 3K-3-47/2004;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje *V.Globys v J.G. Globienė*, Nr. 3K-3-267/2005;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. rugpjūčio 21 d. nutartis civilinėje byloje *A.Rudys v Julius Rudys*, Nr. 3K-3-725/2000;

SANTRAUKA

Magistriniame darbe nagrinėjama bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisės samprata, sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausantis turtas, valdymo, naudojimo ir disponavimo juo tvarka, sandorių, sudarytų nesilaikant įstatymuose nustatytų reikalavimų, sudarymo teisinės pasekmės. Akcentuotina, kad naujasis Civilinis kodeksas įnešė naujovę šeimos teisėje – vedybų sutarties institutą, ko pasėkoje atsirado ne tik įstatymų, bet ir sutarties nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas. Tad darbe lyginamuoju aspektu nagrinėjamas įstatymų ir sutarties nustatytas sutuoktinių turto teisinis, didesnė analizė atliekama nagrinėjant įstatymų nustatyto sutuoktinių turto teisinį režimą, t.y. bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teisinį režimą.

Remiantis teismų praktika analizuojama ar sutuoktinių turto teisinį režimą reglamentuoja imperatyvios, ar dispozityvios teisės normos, ar sutuoktiniai santuokos metu turtą gali įgyti tik bendrosios jungtinės nuosavybės teise, ar galimos ir kitos nuosavybės teisės formos. Nustatyta, kad santuokos metu už bendras sutuoktinių lėšas įgytas turtas yra laikomas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, jeigu kitaip nenumatyta vedybų sutartyje. Tad vedybų sutartis yra vienintelis atvejis, kuriam esant galima netaikyti įstatymų nustatyto sutuoktinių turto teisinio režimo.

Taip pat darbe daug dėmesio skirta bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pabaigos pagrindams bei problematikai. Teisės normų analizė parodė, kad bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pabaigos pagrindų sąrašas nėra baigtinis, prie šio sąrašo konkretizavimo turi prisidėti teismų praktika. Taip pat analizuojama ieškininės senaties termino įtaka bendrosios jungtinės nuosavybės pabaigai.

SUMMARY

The master thesis analyses the concept of the common joint ownership right of spouses, property owned by the common joint ownership right, the procedure of management, use and disposal of family assets, legal consequences of transactions conducted in non-compliance of requirements established by the laws. It stresses that the new Civil Code introduced a new concept in the family law – the institution of the pre-nuptial contract what resulted in the establishment of not only statutory but also contractual legal regime of the property of spouses. Therefore the study examines statutory and contractual legal regime of the property of spouses using a comparative method. A wider-scope analysis is conducted with regard to statutory legal regime of the property of spouses, i.e. the legal regime of the common joint ownership of spouses.

On the basis of case-law the research work investigates whether the legal regime of the property of spouses is regulated by mandatory or non-mandatory legal norms, whether during the marriage spouses can obtain property under the right of a common joint ownership or whether other forms of ownership are also possible. It was established that during the marriage property obtained using joint funds of spouses is regarded to be a common joint ownership of spouses in case otherwise is provided in a marriage contract. Therefore, statutory legal regime of the property of spouses may not be applied only in case a marriage contract is concluded.

A lot of attention is devoted to fundamentals and problems of the dissolution of the common joint ownership of spouses. The analysis of legal norms proved that the list of fundamentals of the dissolution of the common joint ownership of spouses is not finite. Case-law should articulate the latter list more clearly. The work also analyses the influence of the prescription period to the dissolution of the common joint ownership of spouses.